

LIPCSEY ILDIKÓ

A romániai Magyar Népi Szövetség 1944–1948.

A Magyar Népi Szövetség megalakulása

Az 1944. augusztus 23-i fegyveres felkelést követően Constantin Sănătescu tábornok katonai-szakértői kormánya, mely a négy pártot egyesítő Nemzeti Demokrata Blokkra támaszkodott, bejelentette, hogy visszaállítja a demokratikus rendszert, és biztosítja az ország részvételét a németellenes háborúban. Szeptember 12-én Moszkvában aláírták a fegyverszüneti egyezményt.

A kormány programja csak a háborúból való kilépésre vonatkozott. A két baloldali (Kommunista és Szociáldemokrata) és a két történelmi (Nemzeti Liberális Párt, Nemzeti Parasztpárt) a következőkben értett egyet: a fegyverszüneti feltételek betartása, az árak stabilizálása, a fasiszta és szélsőjobboldali elemek eltávolítása, az 1923-as alkotmány visszaállítása, Észak-Erdély visszacsatolása Romániához. Kérdés volt azonban, milyen méretű legyen a demokratikus átalakulás, milyen mértékben nyúljanak bele az ország gazdasági és társadalmi struktúrájába, s nem utolsósorban, ki vezesse az országot e változások idején. Jogfolytonosság kösse-e össze a régi és az új Romániát, azaz, ki legyen a hatalom? Ilyen körülmények között nem lehetett tartós együttműködésre számítani a kormányt alkotó pártok között. A kortárs politikusok, pártemberek, valamint a szakértők véleménye csaknem teljesen megegyezik abban, hogy mind az 1944. augusztus 23.–1945. március 6. közötti periódusban, amelyet egy demokratikus kormány megteremtéséért vívott küzdelem jellemez, mind az 1945. március 6.–1948. február közötti szakaszban, amikor győzött a népi demokratikus forradalom a romániai magyarság és az öt képviselő Magyar Népi Szövetség, a román baloldal, a román kommunista párt első számú szövetségesének számított.

A Nemzeti Parasztpárt új programja végső célként a román paraszttálmag megteremtését jelölte meg, s ezt Iuliu Maniu vezetésével kívánta elérni.¹ A Nemzeti Liberális Párt s a párt nagy örege, Constantin I. C. Brătianu, az ország berendezkedésének modelljét a jövőben is a nyugati demokráciában látta.² A két történelmi párt elismerte bizonyos mérsékelt társadalmi reformok szükségességét, s a maga módján kereste a megoldást a nemzetiiségi kérdésben is. Ez utóbbira a Nemzeti Parasztpártnak volt árnyaltabb, ugyanakkor szélsőségesebb elgondolása: voltak, akik az 1918-as gyulafehérvári határozatok alapján álltak, mások a kitelepítésben vagy a lakosságcserében látták a végleges megoldást, néhányan a kollektív felelősségre vonást az erdélyi magyarokra is ki akarták terjeszteni. Ez utóbbi álláspont nagy publicitást kapott a parasztpárt napilapjában. Sorozatos támadást intéztek a baloldali Magyar Dolgozók Országos Szövetsége (MADOSZ) ellen, vezetőit a horthysta-revizionista politika képviselőivel vették egy kalap alá, s kétségbe vonták, hogy a romániai magyarság valóban ki akarja venni a részét az ország újjáépítéséből.³ Ezzel szemben a Román Kommunista Párt (RKP) napilapja, a Scînteia rámutatott arra, hogy „a reakciós elemek a demokrácia álarcába burkolózva szennyes sajtóhadjáratot indítanak, amelyben az egész magyar népet felelősnek állítják be”. A párt nemzetiiségi szakértője, Vasile Luca megállapította: „nem lehet felelőssé tenni a magyar népet a hitleristák tettei miatt . . . a román sovinizmus tegnapi jelszava: le a zsidókkal! ma: le a magyarokkal!”⁴ Grigore Preoteasa szerint „a múlt rendszer politikai gárdájának

¹ Dreptate, 1944. augusztus 27.

² Viitorul, 1944. augusztus 30., 31., szeptember 7., 20.

³ Dreptate, 1944. szeptember 25.

⁴ Népi Egység, 1944. október 26.

néhány képviselője a magyar népet összetévesztette a magyar uralkodó osztállyal, s mindezt azért, hogy megindokolják a magyar nép elleni terrorakcióikat. . .”⁵

Az RKP és az 1944. október 12-én megalakított Országos Demokrata Arcvonal azért szorgalmazta a koalíciós kormány kibővítését a baloldallal, mert annak csak a kiugrásra volt programja, mert a kibocsátott törvények és rendeletek végrehajtását – pl. az államapparátusnak a fasiszta elemektől való megtisztítására vonatkozó törvényét – több helyen szabotálták, nem hoztak hatályos rendszabályokat a gazdasági nehézségek, a drágaság leküzdésére, s mindezt tetézték a nemzetiségi feszültségek. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) figyelmeztette a kormányt a bal- és jobboldal által felváltva szervezett utcai megmozdulások, valamint a Maniu-gárdisták front mögötti akciói miatt. Ezekről a Bizottság azokból a jegyzőkönyvekből értesült, amelyeket a MADOSZ juttatott el hozzá. A szárazjait, csikszentdomokosi, egeresi vérengzések, éppúgy, mint a bécsi döntés után bevonult magyar csendőri és katonai alakulatok ippi, ördögkúti gyilkosságai országos felháborodást váltottak ki, és a Szovjetunió illetékes vezetői arra az elhatározásra jutottak, hogy Észak-Erdélyben mindaddig, amíg Romániának nem lesz a rendet, a demokráciát, a nemzetiségek egyenjogúságát garantáló kormánya, minden hivatalos román tevékenységet felfüggesztenek, és bevezetik a szovjet katonai közigazgatást.⁶

A figyelmeztetés kényszerítő hatására Sănătescu november 4-én átalakította kormányát. 19 tagjából 7 az Országos Demokrata Arcvonalhoz (ODA) tartozott, és Petru Grozăt nevezték ki a minisztertanács elnökhelyettesévé. (Groză 1935 szeptemberében az Ekésfront nevű parasztpárt vezetőjeként szövetségre lépett a MADOSZ-szal, elindítva ezzel a romániai népfrontmozgalmat, majd 1940–41-ben a vasgárdisták hatalomra kerülése után Magyarországon talált életmentő menedéket.) Továbbá az ODA öt jelölte Románia jövődő demokratikus kormányának vezetőjévé.

A kormányválság azonban folytatódott, mert a kormány felfüggesztette az új prefektusok és főispánok kinevezését, s a tisztogatást is szabotálta. A polgári pártok, így a liberális párt is a helyzet kiéleződéséért a MADOSZ-t és a „trockisták manőverezését” tették felelőssé.⁷ Végül 1944. december 6-án megalakult a németellenességéről ismert Rădescu tábornok kormánya, mely a demokratizálást és földreformot közvetlenül a háború utáni idők feladatának tekintette.

Észak-Erdélynek Romániához való csatolását – legalábbis a béketárgyalásokig – a SZEB egy, a demokratikus fejlődést garantáló kormány működéséhez kötötte, amelynek a tényleges nemzetiségi egyenjogúságot biztosító politikájához nem fér kétség. Nemzetközi nyomásra már Sănătescu második kormánya idején létrehozták a nemzetiségi minisztériumot, élén Vlădescu-Răcoasa professzorral, egyik munkatársa a magyar Czikó Nándor lett. A Rădescu-kormány által 1945. február 7-én közzétett Nemzetiségi Statútum⁸ – kidolgozásában a dél-erdélyi magyarság képviselői is részt vettek – kimondta minden román állampolgár egyenlőségét; biztosította az anyanyelv használatát az gazdaságszolgáltatásban és közigazgatásban ott, ahol a lakosság legalább 30%-a nem román anyanyelvű, s előírta, hogy az ilyen helységeken az utcák nevét két nyelven kell feltüntetni. A Statútummal kapcsolatban az észak-erdélyi magyar politikusok és értelmiségiek kifogása az volt, hogy az teljesen jogfosztott dél-erdélyi magyarság szemléletét tükrözi.⁹ A dél-erdélyiek pl. beérték volna egy magyar tanszékkal a kolozsvári egyetemen; az észak-erdélyiek viszont az 1920. előtti és az 1940–44. közötti állapot alapján önálló magyar egyetemet igényeltek.¹⁰

⁵ România Liberă, 1944. november 15.

⁶ Petru Groză: Reconstrucția României. Discursuri politice, conferințe și interviuri. 1944–1946. București, Viața Literară, 1946. Graiul Nou, 1944. november 16., Arhiva C.C. P.C.R. fond 103, dosar 8578/1944., România în anii revoluției democrat-popular. 1944–1947. Buc. Ed. Politică, 1971.

⁷ Viitorul, 1944. november 22.

⁸ A nemzetiségi politika három éve a demokratikus Romániában. Bukarest, Nemzetiségi Minisztérium kiadv. 1948.

⁹ A nemzetiség egyenjogúságának útján. A nemzetiségi jog fejlődése a népi demokratikus Romániában. (1944. szeptember 2.–1948. április 13.) Joó Rudolf beszélgetése Demeter Jánossal. p. 1983. 38.

¹⁰ Az 1945-ben megnyílt Bolyai Egyetem önállósága csak 1958-ban szűnt meg.

Az a különbség, amely 1934–1940 között jellemző volt a MADOSZ észak- és dél-erdélyi szervezetére (előbbi a haladó értelmiség, utóbbi a kummunista párt szervezete volt) továbbélt 1940–1944 között, és bizonyos szempontból elmélyült, a jogutódja, a Magyar Népi Szövetség (MNSZ) 1953-as feloszlataáig terjedő időben. Kacsó Sándor, a MNSZ 1947–53. közötti országos elnöke rámutatott, hogy a magyarság politikai, gazdasági és kulturális szervezete 1944 után megőrizte az alig 250–300 főből álló MADOSZ baloldali irányát, de átvette a pártok 1938-as feloszlataása után létrehozott Magyar Népközösség tömegbázisát, székházát, és igazi népi-nemzeti tömegszervezetté a román kommunista párt irányítása alatt vált.¹

Bár Antonescu Romániájában élő magyarság számára is felszabadulást jelentett 1944. augusztus 23-a – mint Kacsó is hangsúlyozottan aláhúzta – mégsem szűntek meg a hatósági önkényeskedések a magyarokkal szemben. 1944 decemberében még érvényben volt az a rendelet, mely megtiltotta a magyar nyelvű levelezést és a MNSZ egyik vezetője, Csákány Béla ügyvéd megdöbbenve láthatta, hogy a hosszúfalusi rendőrőrsön 1944 novemberében még Antonescu képe volt kifüggesztve. A volt rendszert képviselő hatóságok – a belügyi tárca sokáig az NPP kezén volt –, az esetleges észak-erdélyi kilengések ellensúlyozására túszokat szedtek a magyar értelmiségiek, kommunisták, szociáldemokraták, Nansen-útlevéllel rendelkezők, a romániai és a magyarországi katonai behívásnak eleget nem tevők közül, de azok köréből is, akik nem voltak hajlandók ortodox hitre térni és nevüket románra cserélni. Az MNSZ napilapja, a Népi Egység, valamint a Scnteia és a Drum Nou több drámai beszámolót közölt a hídvegi és a földvári „haláltáborok”-ról. Méliusz József szerint 50–60 000 magyart zártak az internáló- és munkatáborokba. Az internálás időtartamát így állapították meg: 1.) románok, cigányok, oroszok 2 hónapra; 2.) szerbek, szlovákok, zsidók 4 hónapra; 3.) magyarok, bolgárok korlátlan időre.² Kurkó Gyárfás 1945. február 17-én a miniszterelnökségnek küldött táviratában tiltakozott amiatt, hogy „a román hatóságok Észak-Erdélyből igen sok békés lakost letartóztattak, hadifogolynak nyilvánítottak, és jogtalanul elhurcoltak. Ezek az ország különböző táboraiiban a legembertelenebb bánásmódban részesülnek... E táborokban uralkodó állapotok a fasiszta haláltáborokra emlékeztetnek, nagyobb mértékben, mint a hírhedt munkatáborok. Tervszerű merénylet ez az együtt élő népek demokratikus összefogása ellen.”³ Zaklatásnak voltak kitéve az MNSZ vezetői és tagjai is. Így Majláth faluban 1945. január 3-án több mint 50 MNSZ tagot tartóztatott le a helyi parasztpárti csendőrség, akiket a szovjet katonai parancsnokság szabadított ki.

Ilyen körülmények között kezdtek hozzá a betiltott MADOSZ újraszervezéséhez Dél-Erdélyben Kurkó Gyárfás, az 1937-ben megválasztott elnök, Szemlér Ferenc író, Csákány Béla ügyvéd és Bányai László tanár. Kiáltványban szólították fel a Romániában élő magyarokat, hogy csatlakozzanak a MADOSZ-hoz, amely „... mindvégig megalkuvás nélküli harcot folytatott a magyar néptömegeket kisémmző fasiszta diktatorikus rendszer ellen, a szabadságért, a nemzeti jogegyenlőségért”, bírta a román demokrácia legkiválóbbjai támogatását, és elítélte a revizionista politikát.⁴ Egy másik kiáltványban Magyarország népéhez fordultak: fordítsa fegyverét Hitler és kiszolgálói ellen, mert „csak így kerülheti el, hogy a magyar nép a szövetséges nemzetek ítélőszéke előtt a hitleri gáztettekért közös bánásmódban részesüljön”.⁵

Az 1944. október 16-ra Brassóba összehívott országos értekezleten alakult át a MADOSZ Magyar Népi Szövetséggé. Megválasztották az 5 tagú vezető testületet Kurkó Gyárfás, Cziko Nándor, Bányai László, Csákány Béla és Dávid Sándor személyében. A 27 tagú Intéző Bizottság feladata a mozgalom megszervezése, a szervezeti szabályzat kidolgozása és az első országos kongresszus előkészítése volt. Az MNSZ kimondta, csatlakozik az ODA kormányprogramjához, támogatja a román kommunista párt politikáját. Az RKP ui. már a két világháború között megnyugtató megoldást ígért a nemzetiségi kérdések megoldására, nem fogadta el a versailles-i békerendszert, és a

¹ Kacsó Sándorral beszélget Molnár Gusztáv. „Egyeztettem az álláspontokat.” – Forum, 1981. december 6. 18.

² Méliusz Józseffel beszélget Molnár Gusztáv. „Vallani egyre csak vallani.” – Forum, 1983. március 20–21.

³ Népi Egység, 1945. február 17.

⁴ Déli Hírlap, 1944. október 7.

⁵ Szemlér Ferenc: Harc szélmalomokkal. Bukarest, Eminescu K. 1979. 8–11.

nemzeti önrendelkezés alapján állt. A decemberi brassói és bukaresti nagygyűlésre teljes egészében kiforrott az MNSZ politikai irányvonala, amelyhez Kurkó egész működése alatt ragaszkodott. Ennek lényege az volt, hogy a romániai magyarság tevékenyen ki akarja venni részét az ország előtt álló feladatok megoldásából, de küzdeni fog jogaiért, mivel Erdély és egész Románia demokratikus felépítése csak a nemzetiségek teljes jogegyenlősége alapján képzelhető el, ígéretet tett arra, hogy végrehajtsa a magyar intézmények megtisztítását a fasiszta elemektől, s számít minden, demokráciának elkötelezett emberre, bármilyen szervezet, párt tagja.

Észak-Erdélyben is szerveződni kezdtek a demokrácia erői. Józsa Béla, a Békepárt észak-erdélyi titkárságának vezetője már 1943 nyarán felvette a kapcsolatot az Erdélyi Párt vezetőjével, Mikó Imrével, egy antifasiszta függetlenségi front kialakítása érdekében. Erről tanácskoztak 1943 ősze és 1944 májusa között a Független Kisgazdapárt észak-erdélyi csoportja összejövetelein Kolozsváron is. Ezekről a megbeszélésekről Vita Sándor, Mikó Imre, Demeter Béla rendszeresen tájékoztatta Teleki Bélát, az Erdélyi Párt elnökét, aki a román átállás után vált döntő tényezővé. Ő és a baloldali képviselői, Jordáky Lajos, Csögör Lajos, Demeter János, Kovács Katona Jenő, Balogh Edgár egyetértettek abban, hogy a háború okozta szenvedések megrövidítése érdekében mielőbb szükség van a fegyverszüneti egyezmény megkötésére.¹⁶ Szeptember 12-én a legszélesebb társadalmi alapon alakult meg az Erdélyi Tanács, amelynek memorandumának lényegében ezt az óhajt tükrözte vissza. A szeptember 8-i minisztertanács ülésén Teleki Béla kijelentette: „Erdélyben mindenki meg van győződve, hogy a játszma elveszett . . . Ezt a háborút a németek is és mi is elvesztettük . . . Az erdélyieknek csak egy lehetőségük van a megmaradásra, ha baloldali orientációt vesznek fel.” Az Erdélyi Magyar Tanács (EMT) memorandumát Teleki Géza adta át a kormánynak. Ezt követően Kolozsváron az EMT megszervezte a rend fenntartására a civil és munkásgárdákat, részt vett a politikai foglyok kiszabadításában, támogatta a hadseregbe szülő behívás szabotálását. Az Erdélyi Párt vezetősége is komoly segítséget nyújtott abban, hogy felfegyverezék a munkásgárdákat, s megakadályozzák az üzemek, klinikák kiürítését és leszerelését, biztosítva a magyar katonai alakulatok eltávozását. Tevékenysége a szovjet csapatok bevonulása után szűnt meg, illetve azt az 1944. október 21-én alakult Észak-Erdélyi Demokrata Bizottság folytatta. 1945. március 13-ig ez kormányozta Észak-Erdélyt román–magyar vezetéssel, szovjet katonai irányítás alatt, majd 1945 júniusában beolvadt az MNSZ-be.

Az Észak-Erdélyi Demokrata Bizottságban és Végrehajtó Bizottságban minden párt és szervezet képviseltette magát (az RKP, az SZDP, az Ekésfront, a MADOSZ, az Antihitlerista Zsidó Szövetség, az Egységes Szakszervezet), tisztségei betöltésénél szigorúan figyelembe vették a nemzetiségi arányokat. Teofil Vescan, Csögör Lajos, Demeter János és Vasile Pogăceanu személyében új városi vezetőtestület alakult. November 1-én 5 tagú bizottság kezdte meg Kolozsváron a tisztviselők, alkalmazottak múltbeli magatartásának felülvizsgálatát, november 9-én egy 26 tagú bizottság vette át a közrend, a közellátás, a közmunka biztosításának feladatkörét. December 1-től egy sor szakbizottság (munka- és közellátási, közoktatási, jogügyi, kulturális, agrárbizottság) működött. Ezek decemberi gyűlésein olyan problémák kerültek napirendre, mint a magyar tankönyvek használata, a Romániával való gazdasági kapcsolat felvétele, az utak helyreállítása a szállítás folyamatos biztosítására, Erdély jövőbeli státusa.

Míg a dél-erdélyi magyarok képviselői azt szorgalmazták, hogy az intervallum idején Erdély a Romániával való csatlakozás zavartalan végrehajtására készüljön fel, s hogy az ODA programját iktassák be, az MNSZ alakuljon át, Észak-Erdélyben többen amellet foglaltak állást, hogy a jövő útja annak az önkormányzati rendszernek a folytatása kell legyen, amely 1944. október 21-vel kezdetét vette. Ugyancsak számottevő volt azoknak a száma, akik a szovjet–román fegyverszüneti szerződés 19. pontjára hivatkozva úgy vélték, nem kell elébemenni az eseményeknek, hiszen a béketárgyalások állapítják meg a végleges határt a két ország között. Az átmeneti állapotot találóan írta le az autonomista tendenciát, illetve Európa föderatív átszervezésének gondolatát támogató Erdélyi újság lapban Dánér Lajos: „A jelen pillanatban még nem tudjuk, hogy a Szövetségek hogyan és

¹⁶ Vita Sándorral beszélget Pomogáts Sándor. „Az 1944. őszi erdélyi háborúellenes mozgalmról.” – Tiszatáj, 1981. 10. nr. 53–56., *Demeter János: Századunk sodrában*. Bukarest. Kriterion Kiadó, 1975., *Bokor Péter: Végjáték a Duna felett*. Interjúk egy filmsorozathoz. Bp. RTV-Minerva–Kossuth K. 1982. 220–225.

miképpen akarják elrendezni a közép-európai kérdést. Annyi azonban bizonyos, hogy a nacionalizmusban túlfűtött és a nacionalizmusban tomboló kisállamok mint olyanok megszűnnek, s helyükbe vagy egy egységes európai, vagy több gazdasági és érdekközösségi nagyobb tömb lép életbe, vagy tömbök, s ezek között elmosódnak a régi értelemben vett országhatárok, melyeknek legfőbb közgazgatási jelentőségük lesz.”¹⁷

Az 1945. február 7-i Nemzetiségi Statútum nyilvánosságra hozatala után az Észak-Erdélyi Végrehajtó Bizottság egy Vasile Pogăceanu aláírásával jelzett főispáni rendelet közzétételével kívánta kifejezésre juttatni, annak mely pontjaival nem ért egyet. Amellett is állást foglalt, hogy Erdély hivatalos nyelve a román és a magyar legyen.

A február elején ülésező szakbizottságok részt vettek annak a memorandumnak a kidolgozásában, amelyet a román kormány jövőendő elnökének kívántak átadni. A hónap 19-én megjelenő újságcikkek „határozott Észak-Erdély parlamentje” címmel tették közzé a Végrehajtó Bizottság döntését, miszerint az erdélyi magyarság elfogadja az ODA jelöltjét, Petru Grozát Románia első demokratikus kormánya élére. Mezei Lajosnak, a MADOSZ egyik vezetőjének szavai híven fejezték ki a magyarság várakozását és reményességét a Groza-kormány iránt: ezentúl „Romániában a demokrácia nemcsak a románoknak adja meg a jogot, hanem a velük együtt élő magyar kisebbség, tehát számunkra is”.¹⁸

A Magyar Népi Szövetség a Groza-kormány idején

Az MNSZ első kongresszusa és kezdeti tevékenysége

1945. március 6-án Romániában véget ért a kormányválság, a Groza-kormány, amelyben szembevető volt a történelmi pártok háttérbe szorulása, letette az esküt. Petru Groza első kormányfői ténykedéseként táviratban kérte a Szovjetunió kormányát a román közigazgatás észak-erdélyi visszaállítására. Sztálin választávirata így hangzott: „... Tekintettel arra, hogy az új román kormány, amely most vette át az ország kormányzását, felelősséget vállal Erdély illő rendjéért és nyugalmaért, és biztosítja a nemzetiségek jogait, valamint a front szükségleteit ellátó összes helyi intézmények szabályos működését, a szovjet kormány elhatározta, hogy eleget tesz a román kormány kérésének, és az 1944. szeptember 12-én aláírt Fegyverszüneti Szerződésnek megfelelően beleegyezik a román kormány adminisztrációjának Erdélybe való bevezetésébe.”¹⁹ Ezt szentesítette a március 13-án Kolozsváron megtartott minisztertanácsi ülés, amelyen a kormány tagjain kívül részt vettek Mihály király, valamint a pártok, az MNSZ és a SZEB képviselői. Groza román és magyar nyelvű beszédében azt ígerte, „a demokratikus Románia minden állampolgárának, így a magyar népnek is, szülőanyja lesz”. Az Észak-Erdélyi Végrehajtó Bizottság memorandumát Teofil Vescan professzor nyújtotta át Grozának. Ebben kérte a kormányt, ismerje el az addigi közigazgatást, és a Bizottság tanácsadó testületként tovább működhessen. Demeter János 70 oldalas felterjesztése a sajátos magyar vonatkozású kérdéseket tartalmazta.

A Groza-kormány első tette a földreform végrehajtása volt. 1 468 000 hektár 50 holdon felüli földbirtokot sajátítottak ki, 918 000 föld nélküli vagy kevés földdel rendelkező földműves összesen 1 109 000 hektár földet kapott. 150 000 hektárt 80 597 nemzetiségi paraszt között osztottak szét. Ez, mint az MNSZ feljegyzéseiből kitetszik, messze alatta maradt a jogos igényeknek.

Az ország súlyos gazdasági nehézségekkel küzdött, ezt Groza is elismerte az Ekésfront júniusi kongresszusán. A jótétel 55%-a, 227 millió dollár, 1946–47 között az ország költségvetésének 37,5%-át, 1947–48 között 46,6%-át és a nemzeti vagyon 14–15%-át tette ki. Májusban határozta el, hogy a helyi problémák megoldására minden megyében tanácsadó testületet hoznak létre a különböző pártok szakértőiből, s az RKP októberi kongresszusa után felállították a legfelsőbb Gazdasági

¹⁷ Erdély, 1944. december 11.

¹⁸ Népi Egység, 1945. február 13.

¹⁹ Orosz–román fegyverszüneti egyezmény – Groza Péter és Sztálin (Joszif) marsall táviratváltása. – Orosz–román fegyverszüneti egyezmény. Kolozsvár, Józsa Béla Athenaeum, 1945. 5–6.

Tanácsot. A szélsőjobboldal kivételével valamennyi párt és csoport egyetértett a gazdasági és társadalmi stabilizálással, de a végrehajtás módját és eszközeit tekintve eltérőek voltak a nézetek. Petru Groza egyetértett a kommunista párt azon elképzelésével, hogy az Ekéfronttal kizorítják a hatalomból a Nemzeti Parasztpártot, kormánykoalíciójában azonban fontos szerepet szánt a többi párt haladó, felkészült szakemberének. A stabilizáció folyamatában döntő szerepet játszó RKP nem volt egységes, ellentétek feszültek a hazai (Gheorghiu Gheorghe-Dej, Lucrețiu Patrașcanu) és a moszkvai csoport között (Ana Pauker). Egyelőre Ana Pauker elgondolása érvényesült, hogy ti. a béketárgyalásokig együtt kell menni a többi párt demokratikus elemeivel, hangsúlyozva, hogy a bizonytalanság oka a polgári pártok magatartásában rejlik, s őket lejáratva kell készülni a hatalomátvételre. A két polgári párt nem rejtette véka alá azt a nézetét, hogy a Groza-kormány nem a román nép többségét képviseli, és diktatúrára törekszik. Truman rádióbeszédét kihasználva – mely szerint Romániában, Bulgáriában és Olaszországban igazi demokráciára van szükség – Mihály király kijelentette a SZEB képviselői előtt, hogy amennyiben nem egészítik ki a kormányt az NPP, az NLP és az SZDP vezetőivel, bojkottálni fogja azt. A nyugati országok azt szerették volna, ha Maniu váltja fel Grozát a román kormány élén. (Maniu a német kapituláció után nyíltan kérdésessé tette a szovjet csapatok jelenlétének jogosságát Romániában.) Nyugati nyomásra a SZEB a december 16–21-i moszkvai értekezlete attól tette függővé a rendszer elismerését, ha a román kormányba bevonják az összes demokratikus és antifasiszta párt képviselőjét. Végül kompromisszumos megoldás született: Maniu helyett Emil Hațieganu, Brătianu helyett Mihai Romniceanu került be a kormányba. A pártok harcát figyelembe véve nem túlzott a román baloldali politikuskok nézete, hogy az ország legstabilabb pontja Erdély, mégpedig a magyarság türelmes magatartása miatt.

Több hónapos előkészület, valamint az MNSZ vezetőségének kéthetes erdélyi tanulmányútja után Kolozsvárot 1945. május 6–12 között került sor a Magyar Népi Szövetség első kongresszusára. Ezen – legalábbis látszólag – egyesült a dél-, és észak-erdélyi szervezet, elfogadták a szervezeti szabályzatot, meghatározták a szövetség politikai, gazdasági, kulturális feladatait. Az MNSZ politikáját 1947-ig a III. kongresszuson történt leváltásáig messzemenően meghatározta Kurkó Gyárfás koncepciója. E szerint a Magyar Népi Szövetséget a romániai magyarság népi alapon megszervezett politikailag és gazdaságilag önálló érdekképviseleti szervévé kell formálni. Noha az alkotmány biztosítja az emberi szabadságjogokat, az MNSZ-nek ki kell dolgoznia, és az alkotmányba kell foglaltatnia a magyarság kollektív jogvédelmét szavatoló nemzetiiségi törvényt. Meggyőződése szerint a nagyhatalmak Magyarországnak, mint a háborúban vesztes félnek, Erdélyre vonatkozó elgondolásait nem fogják akceptálni, s a magyarság nem harcolhat ki Romániában olyan státust, mint a szlovákok Csehszlovákiában. Kurkóval együtt az MNSZ vezérkarának többsége szilárdan hitte, hogy ha a történelmi pártok bármelyike, köztük a legesélyesebb, a Nemzeti Parasztpárt kerül hatalomra, akkor a romániai magyarságra az a sors vár, ami a Csehszlovákiában élő magyarokra. Mindezekből azt szűrte le a maga és a romániai magyarság számára, hogy le kell mondani a területi revízióról. A határkérdést, mint alku tárgyát annál is könnyebben tudta kiiktatni, mivel Groza nyomán hitte és remélte, hogy a közép-európai népek föderációjában, amelyet a román–magyar vámunió vezet be, megszűnik a határok „kínai fal” jellege. A nemzetiségi jogegyenlőség biztosítását illetően azonban semmiféle kompromisszumot nem ismert el.

„Eljöttem, hogy a román–magyar együttélés erdélyi zászlaját itt ünnepélyesen kibontsam” – e szavakkal kezdte emlékezetes beszédét Groza, majd így folytatta: „Mi itt Erdélyben, Kolozsvárt egy nagy kísérletet teszünk. Ha sikerül román és magyar részről egyaránt kiirtani a fasiszta gyűlölködésnek még az írmagját is, akkor ennek a sikernek a hatása kisugárzik a Fekete-tengerig, s a magyar népre egészen a Lajtáig. Tudjuk, érezzük azt, hogy minél közelebb jut egymáshoz a két ország, annál inkább biztosítva lesz az itt élő népek testvérisége is.”²⁰

Az MNSZ tevékenységét az első kongresszustól számítva irányítóként vezette a „Nemzeti kívánság” néven összefoglalt határozat. Ez leszögezte: Románia magyarsága tudatában van az ország újjáépítése óriási gondjának, s annak is, hogy a nemzetiségi kérdés csak a tökéletes demokráciában nyer végleges megoldást, mint azt Groza, Balogh Edgár, Kurkó vagy Fábry Zoltán is vallotta. Noha

²⁰ Mit mondott Groza Péter, Luka László és Kurkó Gyárfás a Romániai Magyar Népi Szövetség első kongresszusán. Kolozsvár, Intéző Bizottság kiadása. 1945. 11.

az MNSZ mindenben támogatja a kormányt, elengedhetetlennek tartotta új nemzetiségi törvény alkotását a magyarság kollektív jogvédelmére, az észak-erdélyi és dél-erdélyi magyarok állampolgárságának rendezését, ami kb. 200–300 000 embert érintett; a régi rendszerben állásukat nyelvviszga vagy egyéb diszkriminációs módon elveszített egyének visszavételét munkahelyeikre; a magyarok nyugdíjának rendezését, különös tekintettel a tanárookra; a politikai internáltak szabadon bocsátását; a minisztériumokban magyar szakemberek alkalmazását; a magyarlakta területeken a magyarok arányos részvételét a hivatalos és közéletben; a tisztviselők helyzetének kivizsgálását Észak-Erdélyben; a magyarelles elemek eltávolítását; a magyar nyelv használatának biztosítását a Nemzetiségi Statútumon túl is. Az oktatásra, a gazdasági önállóság biztosítására, a megkülönböztető törvények eltörlésére vonatkozó javaslatok kidolgozását az egyes szakosztályok vették át, augusztusi üléseiken ezekkel foglalkoztak.

Demokratikus elvek alapján alakult ki az MNSZ szervezeti felépítése és működése. (Lásd az 1. táblázatot)²¹

A *közgyűlés* megtartására évente egyszer került sor. Azon választották meg a helyi intézőbizottsági tagokat, a közgyűlés hallgatta meg és véleményezte jelentésüket, megszavazta a helyi költségvetést és zárszámadást.²² Az MNSZ legfőbb képviselői szerve az *Országos Nagygyűlés* volt. A magyarságot érintő minden probléma e fórum elé került, ez választotta az országos központi intézőbizottságot. Évi összehívásáról a központi intézőbizottság gondoskodott. Tagjai a központi intézőbizottság tagjaiból, a megyei szervezetek elnökeiből, a megyék küldötteiből és minden 2000 tag után egy választott küldöttből álltak. A *központi intézőbizottság* 100 tagból állt, az országos nagygyűlés választotta őket egy évre. Ez irányította negyedévenként üléseiket, az MNSZ politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális életét, összehívta az országos nagygyűlést. A központi intézőbizottság soraiból választották az országos elnököt, az alelnököket, a hét végrehajtóbizottsági tagot, akik így együttesen alkották a hetente ülésező *Központi Végrehajtó Bizottságot*. Az elnök, a két alelnök, a szakbizottságok Kolozsváron székelték, a Központi Intéző Bizottság jogügyi irodát tartott Bukarestben. Az országos központi iroda mellett működött egy ellenőrző osztály pénzügyek intézésére.

Az MNSZ munkájában nagy teret szentelt a magyar nyelvű oktatásnak. 1945. március 6-án az Észak-erdélyi Végrehajtó Bizottság a kolozsvári egyetem átszervezése érdekében vegyesbizottságot²³ hozott létre, és felvette a kapcsolatot a második bécsi döntés után a Nagyszebenbe átköltözött román egyetem vezetésével. Nem kis ellenállás után, a kormány nyomását is igénybe véve, sikerült elérnie, hogy Kolozsváron a román egyetem mellett az önálló magyar egyetem is megnyithassa kapuit. A Bolyai nevet viselő magyar egyetemen bölcsészeti, jogi, közgazdasági, természettudományi, orvosi és gyógyszerészeti kar létesült, az MNSZ az egyetem vezetésében tanácsadó szerepet kapott.²⁴ Egy miniszterközi bizottság döntése értelmében a Bolyai Egyetem az épületeknek, a költségvetésnek mintegy felét tarthatta meg. Így a magyar orvosi és gyógyszerészeti kar Marosvásárhelyre költözött, a természettudományi kar egy leányiskolába szorult, a közgazdasági és jogi kar a kereskedelmi és ipari felsőfokú akadémia helyére került. Áprilisban a minisztérium a magyar nyelvű közoktatás irányítására magyar államtitkárt nevezett ki, hatáskörébe utalva a vizsgabizottságok kinevezését is. Novemberben a középfokú magyar oktatást, intézményeket besorolták az állami okta-

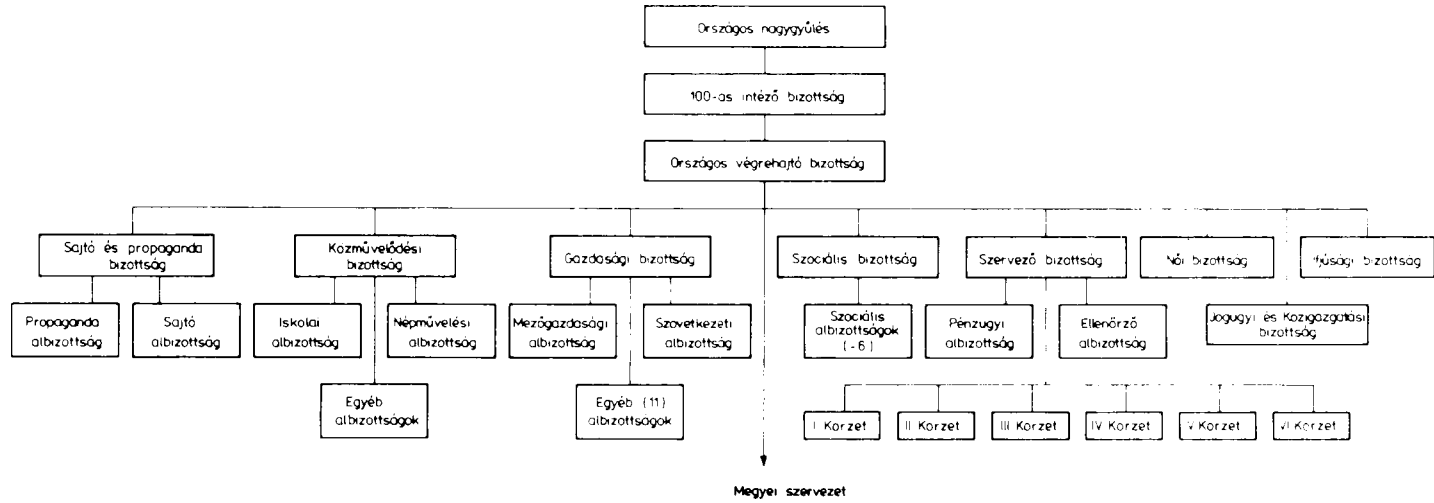
²¹ MNSZ Naptára, 1947. esztendőre. 183.

²² Az intézőbizottságok 11–21 főből álltak, megbízatásuk egy évre szólt. Feladatuk a helyi szervezetek vezetése, az ügyek intézése volt, a kéthetente tartandó üléseken. Ők választották meg maguk közül a végrehajtó bizottság tagjait, az elnököt, az egy-két alelnököt és a szakosztályok vezetőit. A központi szervek mellett a megyeiek is kiépültek és ennek sémáját követték. A megyei közgyűlés tagjai a megyei intézőbizottsági tagok, a helyi szervezetek elnökei, minden 200 tag után egy küldött és évente egyszer ültek össze. A megyei közgyűlés hatáskörébe tartozott a megyei intézőbizottságok megválasztása, azok jelentésének meghallgatása, a vélemény-nyilvánítás munkájukról. Kéthavonta ülésezett. A megyei szervezet irodát tartott a megye székhelyén, ezt a titkár vezette, szakbizottságai a helyi szervezetek jelentése alapján dolgozták fel a kérdéseket és terjesztették a központ felé.

²³ Erdélyi Szikra, 1945. március 8.

²⁴ Hivatalos Közlöny, 1945. május 29., I. 119. sz. rendelet

1. táblázat

tási rendszerbe. Az állami és a felekezeti iskolák megmaradtak, és a román állami és felekezeti iskoláékval azonos jogokat kaptak. Június 15-én Márton Áron katolikus püspök 3 millió lejes adományával az MNSZ létrehozta az ún. „Petőfi Alapot”, és magára vállalta 1000 magyar középiskolai tanár eltartását, mivel a tanári fizetések és nyugdíjak folyósítása még 1946-ban is problémát okozott az államnak. A Petőfi Alapból kívánták támogatni a magyar nyelvű szakiskolákat, de az egyetemi oktatók, a Sepsiszentgyörgyi Székely Múzeum személyzete számára is folyósítottak segélyeket. Mind az MNSZ első kongresszusán, mind augusztusban a szakbizottságok ülésén igény mutatkozott arra, hogy Kolozsvár, Szatmárnémeti, Marosvásárhely, Arad központtal magyar tanfelügyelőségeket, magyar zene- és színművészeti főiskolát, magyar mezőgazdasági akadémiát, a Székelyföldön magyar műszaki egyetemet létesítsenek. Sürgették a magyar tanerőknek a románokéval azonos bérezését, de azt is, hogy az iskolaépületeket igazságosan osszák el, mivel ilyen ügyben nemegyszer a kormányfőnek kellett közbelépnie. A szakoktatás biztosítása mellett a dél-erdélyi magyar iskolák megnyitását is kérték. Szeptember végén a művelődési miniszter rendeletet adott ki a tanárok egyenlő besorolásáról és bérezéséről, de a végrehajtás még sokáig váratott magára. Szembe kellett nézni egy sor gazdasági és jogi problémával is. Mivel a hatósági rendelkezések értelmében az ország elhagyása bűncselekménynek minősült, a „távollevők” földjét és ingatlanát elkobozták még akkor is, ha a hadi események elől menekülve hagyták el az országot. Ezt a rendeletet csak a béketárgyalások idejére oldották fel. Ehhez kapcsolódott sokak állampolgársági helyzetének rendezetlensége. Az 1945. április 2-i 261. sz. rendelet szerint román állampolgár az, aki 1940. augusztus 30-án román állampolgár volt. Nem tekinthető annak, aki 1940. augusztus 30-a után idegen állampolgársággért optált, aki önként lépett be a Romániával szemben álló katonai alakulatba. Az 1945. augusztus 11-i végrehajtási utasítás szerint azok is elveszítették állampolgárságukat, akik elhagyták Észak-Erdélyt az ellenséges hadsereg visszavonulásakor. Az MNSZ júliusban azért járt közben a kormánynál, hogy az, aki 1940-ben román állampolgár volt, és az ország területén tartózkodott, kérhesse állampolgárságának megtartását.²⁵ További problémát okozott, hogy 1924-ben kb. 200 000 magyart nem vettek fel a román állampolgársági listára, akiknek rendezetlen helyzete átnyúlt a felszabadulás utáni időre is.

Az 1945/645. sz. visszaperlési törvény kimondta az 1940. augusztus 30.–1944. augusztus 23. közötti jogügylek megsemmisítését. Eszerint az észak-erdélyi új magyar lakástulajdonos át kellett adja a vásárolt vagy elcserélt ingatlant egykori dél-erdélyi tulajdonosának akkor is, ha az nem kívánt visszaköltözni.

Kéves eredménnyel járt a megkülönböztető adótörvények elleni küzdelem. Az azonos kategóriába tartozó nemzetiségi szabadfoglalkozásúak, iparosok, kereskedők 4–6-szorosát fizették annak az adónak, mint ami a románokat terhelte. Nagy nehézségekkel kellett szembenézzen az az 1200 magyar szövetkezet is, amelyet 1945-ben kizártak az adómentességéből.

Az Ellenséges Vagyonokat Kezelő és Ellenőrző Intézettel (CASBI) szembeni panaszok állandó vita tárgyát képezték az MNSZ és a kormány közötti tárgyalásokon. A CASBI ui. zár alá helyezte azok vagyonát is, akik román területen magyar útlevéllel tartózkodtak, akik 1944. szeptember 12-e után Németországba, Olaszországba vagy az ezen államok hadserege által megszállt országba távoztak.

1945-ben megindult a küzdelem azért, hogy az 1764-ben a székely határőrezredek családjainak adományozott 64 000 hektár földbirtokot, erdőséget és legelőt, amit a székelyektől az 1848-as forradalomban való részvételük miatt koboztak el az osztrák hatóságok, egyidejűleg a román határőrezredek erősítve meg tulajdonjogukban, visszakapják az eredeti tulajdonosok. A két világháború között ui. a genfi Népszövetség közbenjárása ellenére a javaknak csak egy részét sikerült visszaszerezniük.

Más jellegű, de szintén gazdasági vonatkozású feladat volt az EMGE által indított gazdatanfolyamok, gazdasági iskolák munkatervének kidolgozása, Székelyföld iparosításával és természeti kincseinek kiaknázása fokozásával kapcsolatos határozat is született.

A szakosztályok augusztusi ülését követően az MNSZ harminc tagú küldöttsége tájékoztatta a bukaresti kormányt addigi tevékenységéről, a mindennapi problémákról, sérelmekről (a nyelvhasználat terén a helyi hatóságok megsértik a központi rendelkezéseket, noha az MNSZ kérésére a kor-

²⁵ Népi Egység, 1945. július 3.

mány elrendelte az internálások beszüntetését, még mindig elhurcolnak ártatlan embereket stb.) A kormány részéről, mintkorábban. ez alkalommal is megértést és segítőkészséget tapasztaltak, (április végétől a kormány közbenjárására végre megnyíltak az internálótáborok kapui és kiszabadult sok magyar értelmiségi, köztük Kacsó Sándor író).

Az MNSZ első kongresszusa az erdélyi magyar írókat a két ország közötti hídverés gondozójának tekintette, s működésüktől sokat várt. Kulturális téren – folytatva a hagyományokat – román részről is megnyilvánult az együttműködési készség. Erdélyben tovább működhetek az olyan nagy tekintélyű kulturális intézmények, mint az EMKE, az Erdélyi Tudományos Intézet, az Erdélyi Múzeum Egyesület, helyükön maradtak a múzeumok, lassan beindultak a színházak, napilapok. 1945. március 30-tól a bukaresti román rádió napi 1 órás magyar nyelvű, emellett „erdélyi órák” címmel rendszeres román–magyar közös műsort sugárzott. Bukarestben magyar kulturális egyesületet hoztak létre, május közepén megalakult a Romániai Magyar Írók Szövetsége, Kolozsváron Józsa Béla Atheneum néven magyar kiadó létesült.

A két ország közötti kulturális kapcsolatok intézményesítésére szolgáltak a Román–Magyar, illetve a Magyar–Román Társaságok. Az alapító okmány aláírói (Szentgyörgyi Albert, Mihai Sadoveanu, Szekfű Gyula, Dimitrie Gusti) szerint „minden ellentétnek és gyűlöletnek, melyek hosszú időn át szétválasztották népeinket, ezentúl meg kell szűnniök”.²⁶ 1945–48 között az Ady-, Petőfi-Arany-émlékünnepségek, román–magyar írótalálkozók, kulturális hetek megrendezése, irodalmi kiadványok felett vállalt védnökséget a két társaság, élvezve az MNSZ támogatását, közreműködését. A kolozsvári román és magyar írók közös munkatervet dolgoztak ki egymás kulturális értékei ápolására, júliusban és augusztusban egymást követték a Petőfi-émlékünnepségek. A segesvári megemlékezések „a Duna-medence népeinek egymásrautaltsága jegyében zajtottak le” – írta az MNSZ napilapja, a Világosság.²⁷ A tudósítás szerint a magyarországi és a bulgáriai íróküldöttség tagjai, a kormány, az Ekésfront és az MNSZ képviselői is elzarándokoltak a költő sírjához. Az ünnepségeken jelen volt Illyés Gyula is. „Erdélyt a békekesség asztalává kell tennünk – mondta –, mely köré mindannyian leülhetünk.”²⁸ Az aradi vértanúkról nemcsak a város emlékezett meg, hanem az ország politikai vezetői, a hadsereg és az egyházak képviselői, román, magyar és jugoszláv vendégek. A vértanúk ereklyemúzeumát és emlékoszlopát Kurkó Gyárfás avatta fel. Szeptemberben Zilahy Lajos és Petru Groza nyílt levélváltása tett hitet a román–magyar megbékélés mellett. A kolozsvári októberi közös írótalálkozót Gala Galaction és Illyés Gyula egyaránt a testvériség megnyilvánulásának nevezte. Az ilyen és hasonló kulturális események, a félhivatalos látogatások megelőzték a két ország hivatalos kapcsolatfelvételét, amely 1945 decemberében történt meg.

Mintegy fél évvel az MNSZ első kongresszusa után 1945. november 15–18. között Marosvásárhelyen ülésezett a 100-as intézőbizottság. Ezt a román baloldali erők arra használták fel, hogy meggyőzzék a romániai magyarságot, gyökeres fordulat állt be az ország nemzetiségi politikájában. Vasile Luca főleg a pozitívumokat sorolta fel, és a magyar igények kielégítésével foglalkozott. Megemlítette, hogy gyorssegélyt utaltak ki a kolozsvári és a marosvásárhelyi egyetemnek, hogy az ülészek ideje alatt nyílt meg a marosvásárhelyi színház, hogy a pénzügyminiszter november 1-én megkezdte a magyar tanítók és tanárok fizetésének folyósítását, hogy módosították a CASBI határozatát, s így a hazatérők vagyónát csak az esetben nem oldják fel a zár alól, ha az illető fasiszta tevékenysége bizonyítást nyert, hogy a katonai hatóságok szigorú utasítást kaptak az amnesztia-rendelet végrehajtására, és ígéretet tett arra is, hogy felfüggesztik az 1940 után kötött adósvételi szerződések megsemmisítésére vonatkozó rendeleteket. Luca úgy vélte, a magyarok egyenjogúsága attól függően növekszik, szinte egyenes arányban, amilyen mértékben támogatják a román demokráciát az újjáépítésben. Petru Groza megerősítette Luca állítását, de nem hallgatta el a nehézségeket, a kormány rendeleteinek akadozó végrehajtását. Elismerlte, „sokszor az az embernek az érzése, hogy a legjobb szándék is csütörtököt mondott”.²⁹ Hangsúlyozta, kormányának mindig lesz annyi ereje,

²⁶ Uo. 1945. szeptember 8.

²⁷ Világosság, 1945. augusztus 2.

²⁸ Uo. 1945. augusztus 13.

²⁹ Uo. 1945. november 22.

hogy szembeszálljon azokkal a nézetekkel, amelyek szerint az állam nemzetiségi politikája a románokat veszélyezteti. Bejelentette, hogy a debreceni vásár idejére megnyitják a határt a két ország között, és felfüggesztik az útlevel használatát.

Az MNSZ szinte valamennyi előadója számba vette az eredményeket, de nem hallgatott a hiányosságokról sem. Balogh Edgár, a művelődési szakosztály vezetője, 25 pontban foglalta össze az iskolaügyi kéréseket – tankönyvek, szakiskolák, tanonciskolák, gazdasági akadémia stb –, de azt is leszögezte: a Groza-kormány oldalán a romániai magyarság csatát nyert a román reakció megsemmisítő, kitelepítő politikájával szemben, amely a baloldal végleges győzelméig a Maniu-gárdisták programjával együtt még jelentősen befolyásolta bizonyos rétegek hangulatát.

A romániai magyarság hivatalos képviselőinek Marosvásárhelyen el kellett döntenieket, milyen magatartást tanúsítanak a béketárgyalások előkészítésének periódusában, hogyan foglaljanak állást a két ország közötti határ meghúzásával, Erdély jövődöbeli státusával kapcsolatban? A vitában – reálpolitikai megfontolásokból s a Groza vezette román baloldal iránti bizalom miatt – Kurkó Gyárfás véleménye győzött. Ő úgy látta, a jövőben Erdély nem jelentheti vita tárgyát a két ország között. Az autonomista elgondolások több magyar és román kortársához hasonlóan, őt is megérintették, a romániai magyarság nevében azonban lemondott a területi revízióról. Az intézőbizottsági ülésről kiadott közlemény megerősítette, hogy szükségesnek tartják a Magyarországgal való kapcsolatok teljessé tételét, az útlevel eltörlését, őszintén kívánják a román demokrácia győzelmét, elvetik a lakosságcsere vonatkozó elgondolásokat. Megismételte, hogy az erdélyi nemzetiségi kérdés megoldása nem határkérdés, hanem a demokrácia megerősödésének, a nemzeti jogegyenlőség megvalósulásának és a határok feloldásának kérdése.

Ez az állásfoglalás nem aratott egyértelmű sikert. Volt olyan vélemény, hogy a Romániában élő magyarság önként lemondott a határok etnikai elven alapuló megvonásáról, s ezért felelőssé tette az MNSZ-t és Kurkó Gyárfást. Nyilvánosan első ízben az SZDP Magyar Bizottságának december 25-i kiáltványa fogalmazta ezt meg: „Véget kell vetnünk annak az egyoldalú romániai politikának, amely a történelmi helyzet megkövetelte mérsékleten túlmenően megalkuvásokkal, a valóság elhomályosításával kísérli meg egy közel kétmillió nemzetiségi demokratikus tömeget képviselni és vezetni.”³⁰ Ezekben a napokban fogalmazta meg levelét Márton Áron, amelyet majd 1946. január 28-án küld el Petru Grozának. Márton több mint egymillió romániai magyar katolikus nevében emelve fel szavát egy újabb „igazságtalan ítélet kimondása és végrehajtása” ellen, nagyon határozottan megkérdőjelezte annak az útnak a helyességét, amelyen az MNSZ halad, és annak a politikai magatartásnak a hasznosságát, amely Kurkó szerint az egyetlen lehetséges alternatíva.

A kételkedők, az aggódók szava azonban – látva a román kormány igyekezetét, a Maniu-féle Nemzeti Parasztpárt nemzetiségpolitikai elgondolásait, valamint azt, hogy Csehszlovákiában mi történik – jelentősen elhalkult, s ebben a döntő szerepet Groza álláspontja játszotta.

Petru Groza 1944 májusában levelet intézett a Magyar Népközösség vezetőjéhez, hogy a nép együttesen forduljon szembe a hitleri Németországgal, egyszerre ugorjanak ki a háborúból. 1944 novemberében a dévai MNSZ alakuló gyűlésén határozottan amellett foglalt állást, hogy a két ország közötti kapcsolat megváltoztatásának első lépcsőfoka a vámunió.³¹ A Groza-kormány megalakulását követő napokban, még a hivatalos kapcsolatfelvétel előtt, Réczei László vezetésével és a debreceni Ideiglenes Kormány megbízásából delegáció érkezett Romániába bizonyos kereskedelmi, gazdasági jellegű ügyletek lebonyolítására. Groza ezt az alkalmat is megragadta, hogy kifejtse koncepcióját – nem először és nem is utoljára –: miszerint az európai együttműködési rendszerben létrejön a közép-európai országok föderációja, és ennek kiindulópontját képezi majd a román–magyar szövetség.³² Ilyen hangulatban érkezett meg Molnár Erik vezetésével az első hivatalos magyar kormánydelegáció 1945. december 6-án Bukarestbe. A delegáció biztosította a román kormányt, hogy a demokratikus magyar rendszer levonta a magyar nagyhatalmi politika tanulságát, és a Duna-medence népeinek békés, gyümölcsöző együttműködését kívánja. A magyarországi politikusok és a sajtó Groza Romániáját és Tito Jugoszláviáját állították példának, ha a nemzetiségi politika új útjairól volt szó.

³⁰ Népakarát, 1945. december 25.

³¹ Népi Egység, 1944. november 11.

³² L. Történelmi Szemle, 1984. 4.nr. Réczei László jelentéseit.

A párizsi béketárgyalások és a választások előkészítése

Az 1946-os év két nagy kérdése a párizsi béketárgyalások és a novemberi választások voltak, utóbbiak a koalícióban részt vevő pártok nagy erőpróbája. A baloldali pártok képviselői tulajdonképpen csak a két történelmi párt jó szándékú, az idő szavát meghalló képviselőivel voltak hajlandók együtt dolgozni. A nyugati nagyhatalmak azonban ragaszkodtak a „szabad választásokhoz”, a béketárgyalások idején pedig szükség volt az ország politikai egységére. Ezért a baloldal nem akadályozta a történelmi pártok politikai tevékenységét, ismét megjelenhettek a korábban betiltott liberális és parasztpárti lapok, a vita közöttük mégis rendkívül éles maradt, a nyilvános denunciacióst is beleértve.

Ennek ellenére valamennyi pártpolitikus egyetértett a béketárgyalásokon Erdéllyel kapcsolatban képviselt román javaslattal, amely a második bécsi döntést megelőző határok módosítására vonatkozott. A magyar kormány – mint ismeretes – sikertelen kísérletet tett arra, hogy a békekonferencia számára kedvezőbb döntést hozzon.³³

Groza a párizsi béketárgyalások hónapjaiban többször is nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a demokratikus nemzeti politikai fölöslegessé tesz minden határkiigazítást, a jövőben ugyanis megszűnnek a határok. Nagy Ferenc azzal nyugtatta a romániai magyarokat, hogy egyenjogúságuk biztosítására határozott ígéretet kaptak a román kormánytól. Groza és a polgári politikusok, a román békedelegációt vezető Tătărescu között tökéletes volt a harmónia: visszautasították a két kormány közötti tárgyalásokat, a lakosságcsere és a határkiigazítást. Groza személye és kormánya megerősödve került ki a párizsi béketárgyalásokból: „neki adták vissza” Erdélyt – s ezt a novemberi választásokon nagy sikerrel kamatoztatta.

A választások előkészületeivel összefonódott a békekonferencia ügye az MNSZ-ben is. A szövetség 1946. január eleji ülésén Kurkó az előző év mérlegét megvonva, megállapította, a román demokrácia – szoros szövetségben a magyar néppel – megakadályozta, hogy a román reakció csehszlovák mintára bánjon el a magyarokkal, azért a választásokon is a baloldalt támogatják. Az ülésen elhatározta, hogy kiszélesítik az MNSZ tömegbázisát, bevonva a volt Magyarpárt, a 30-as évek derekán megújult EMGE, EMKE, EGE, a gazdakörök, a szövetségek, az egyházak demokratikus elemeit.³⁴ Az MNSZ vezetőségében ekkor háttérbe szorult az a kommunista csoport, amely már 1944 októberében ki akarta zárni a pártból a polgári és értelmiségi származású egyéneket, többek között Méliusz Józsefet és Takáts Lajost, az 1947-ben megválasztott nemzeti minisztert. Kurkónak mégis komoly nehézségekbe ütközött, hogy az MNSZ-t a Józsa Béla által képviselt népfregetos irány mellett megtartsa, mert annak a szervezetben belül is megvolt az ellenzéke a Bányai László–Juhász Lajos–Révy Ilus-féle temesvári pártcsoport formájában. A magyarság ún. „alulról jövő magyar népi egységben” való megszervezését a kommunista párt román vezetői – így Vasile Luca támogatta elsősorban.

1946. március 18-án Brassóban tartották az MNSZ százas intéző bizottságának második ülését. Ezen, Kállai Gyula vezetésével, hivatalos budapesti küldöttség is részt vett.³⁵ Megállapították, hogy a magyarság társadalmi, kulturális és gazdasági intézményeinek sorsa jó úton halad: Marosvásár-

³³ A külügyi bizottság ülésén felszólaló Gyöngyösi az irányban is próbálkozott, hogy az egyensúly elvét érvényesítsék a határ megvonásánál: ugyanannyi román kerüljön Magyarországra, mint amennyi magyar Romániában marad. Nagy Ferenc kormánya 22000 km²-re nyújtott be igényt. A Külügyminiszterek Tanácsa ezt 1946. május 7-én elutasította. Euer Pál, Tildy Zoltán és mások abban bíztak, hogy legalább a 4000 km²-re vonatkozó minimális igény teljesítésre talál. Ahogyan Tildy mondta – megjelent a Szabadság 1946. május 11-i számában –: „bízom a Duna-völgy néprajzi, gazdasági, politikai helyzetének alapos és tárgyilagos vizsgálatában. Azért is, mert ez nemcsak Magyarország ügye, sőt nem is csak a miénk és szomszédainké, hanem a Duna-medence népei közti békesség nagy kérdése. Elutasították az ausztrál küldött javaslatát is, hogy Romániában hozzanak olyan törvényt, amely kimondaná: nem sérthetik és nem korlátozhatják a nemzetiségek szabadságjogait.

³⁴ Világosság, 1946. január 6.

³⁵ Uo. 1946. március 23.

helyen megnyílt a Székely Színház, a román hadseregben elismerték a magyar katonaságnál töltött éveket, 190 magyar egyetemi hallgató részesült állami ösztöndíjban, megalakultak az első népfőiskolák, valamint a Romániai Magyar Gazdasági Tanács és az Önszegélyező Bizottság. Ugyanakkor változatlanul megmaradt sok régi sérelem: a dél-erdélyi magyar tanszemélyzet nem kapott fizetést, a Mezőgazdasági Kamarának nem volt magyar tagja, nem változott meg sem a visszaperlési törvény, sem a CASBI gyakorlata, a dél-erdélyi parasztság tömegeit hagyták ki a földosztásból. „A demokrácia lendülete alábbhagyott” – így jellemezte Kurkó a felszabadulás óta eltelt másfél esztendő, de ezt a román reakció megújult tevékenységének tulajdonította. Ennek pedig – tette hozzá – az lesz a várható eredménye, hogy a magyar reakció számára kitűnő táptalajt adnak a jogos nemzetiségi panaszok. „A sérelmeink orvoslásáért kíméletlen harcot indítunk. Fel fogjuk tární a világ előtt a népünket ért igazságtalanságot, és követelni fogjuk, hogy ezek előidézőit irgalmatlanul büntessék meg. Ha a velünk szemben elkövetett igazságtalanságokat elhallgatjuk, saját magunk ellen cselekszünk, és kárt okozunk a román demokratáknak is, mert sérelmeink fokozása éppúgy, mint a sérelmeink elhallgatása, ellenségeink malmára hajtja a vizet . . . (az MNSZ) a tárgyilagos bíráló hangján a nép érdekeiért fokozott bátorsággal száll síkra.”^{3 6}

A határozatok és nyilatkozatok ellenére sem változott azonban az MNSZ felfogása a béketárgyalásokat illetően. Úgy vélte ui., hogy a legcsekélyebb Magyarországnak teendő területi engedmény a Groza-kormány és ezzel a demokrácia bukásához vezetne: a régi rend híveinek újbóli hatalomra kerülése a Romániában maradt magyarságra, különösen a 600 000 lakosú Székelyföldre, végzetes következményekkel járna. Az MNSZ tehát Groza és a polgári politikusok már említett álláspontját támogatta a román–magyar határt illetően. Így a párizsi román békedelegáció úgy találta: az erdélyi magyarok Romániához akarnak tartozni.

A Külügyminiszterek Bizottságának 1946. május 7-i döntése, mely a magyar kormány minden igényét elutasította, súlyos következményekkel járt Erdélyben. Teohari Georgescu belügyminiszter villámlátogatást tett Kolozsváron, ahol megállapította: „a reakció ügynökeinek uszítása és egyes velük rokonszenvező hatósági közegek engedékenységére következtében napirenden lettek a magyarverések, a munkásság elleni merényletek, itt-ott gyilkosságok és rombolások.”^{3 7} E tényektől is befolyásolva, az MNSZ második kongresszusára készülve, a párttal és a kormányzervekkel történt egyeztetések után Kurkó Gyárfás felszólította Demeter Jánost, az MNSZ kolozsvári szervezete vezetőjét és Berivoy Jánost, az ottani jogügyi iroda vezetőjét, sürgősen dolgozzanak ki egy nemzetiségi törvénytervezetet. Annál inkább, mert ezt – a román baloldal biztatására – az 1945-ös első kongresszus fel is vette az MNSZ munkatervébe.

A törvénytervezetet a kormánnyal megtárgyalták, s javított formában vitték a második kongresszust előkészítő bizottsági ülés elé. A tervezet az MNSZ-t jelölte ki a romániai magyarok kollektív jogvédőjévé, s kimondatlanul ugyan, de autonómiát kívánt gazdasági, politikai, kulturális vonalon. 15%-nyi nemzetiségi lakos esetén a közigazgatás, igazságszolgáltatás belső ügyintézésében is biztosította az anyanyelv használatát, gyakorlatilag a kétnyelvűséget vezette be. Javasolta magyar tanácsok felállítását a minisztériumok mellett, ezenkívül Legfelső Magyar Közművelődési Tanács létrehozását, egyesületek alakítását nemzetiségi alapon: a nemzetiségi arányszám betartását minden intézménynél, karhatalmi szervnél. Külön területi egységek kialakítását kívánta ott, ahol a nemzetiségek elérik a 65%-ot; az állami költségvetésből a magyar lakosság számarányának megfelelő részesülést, a földrajzi és utcanévek anyanyelven történő használatának biztosítását, kulturális téren a Magyarországgal való érintkezés akadálymentességének biztosítását, beleértve a határon való átlépést is. A nemzetiségi minisztériumot teljes önállósággal akarta felruházni. Előírnyozta megyei nemzetiségi tanácsok létrehozását, amelyeket a Nemzetiségi Minisztériumban működő Nemzetiségi Tanács jelöl ki, tagjait (négy román és hat nem román) a minisztertanács nevezi ki, és a nemzetiségi miniszternek vagy helyettesének elnöklete alatt működik. A Nemzetiségi Tanácshoz bárki fordulhat panaszával, ha úgy látja, hogy a hatóságok megsértik a nemzetiségi törvényt.

^{3 6} Uo. 1946. április 1.

^{3 7} Egység, 1946. június 16.

A törvénytervezetet az MNSZ második kongresszusa fogadta el,³⁸ amelyet Székelyudvarhelyen 1946. június 25–28 között tartottak.³⁹ A kongresszusra a magyar társadalom minden rétege képviseltette magát, de jelen voltak az RKP (Mogyorós Sándor), a Demokrata Zsidó Népközösség (Kohn Hillel), az Ekésfront, a KISZ (Fazekas János), a kormány képviselői is. A kongresszus meghallgatta a 449 111 főt tömörítő 24 megyei, 1240 helyi szervezet vezetőinek és a Központi Intéző Bizottságnak a jelentését. Mint korábban a brassói ülésen, most is hangot kaptak az ismert sérelmek, biztató eredményeket csak az oktatás területén és a kulturális életben értek el. Számos állami magyar nyelvű óvoda nyílt. Általában betartották azt a rendeletet, hogy ott, ahol 20 nemzetiségi tanuló van, számukra anyanyelvű osztályt kell indítani. Javulás állt be a dél-erdélyi iskolák életében is. (1946-ban Észak-Erdélyben 1358 elemi, 108 középiskola, Dél-Erdélyben 302 elemi és 11 középiskola működött.) A három kolozsvári és a marosvásárhelyi egyetem, amelyekben 2300 hallgató tanult, Grozától több mint 3 millió lej rendkívüli segílyt kapott. Az újonnan létesített magyar művészeti felügyelőséget az MNSZ tartotta fenn. Felmérést készítettek a magyar sajtó és könyvkiadásról, amelyet a Józsa Béla Atheneum és a Magyar Írók Szövetsége gondozott:

Lap	Példányszám
A Világosság (MNSZ napilapja)	13–16 000
Népi Egység (MNSZ napilapja)	10 000
Szabad Szó (MNSZ napilapja)	9 000
Falvak Népe (MNSZ napilapja)	6 000
Jövő (MNSZ napilapja)	5 000
Utunk	5 000

Az MNSZ tudományos osztálya rendbe hozta a Sepsiszentgyörgyi Múzeumot, Aradon ereklyekiállítást nyitott, és újraemeltette az aradi 13 vértanú szobrát.

A középfokú iskolákban azonban nem sikerült teljes mértékben a fizetés és nyugdíjhátralék kifizetése, nem kaptak a tankönyvek kiadására állami fedezetet, az iskolaépületek vonatkozásában komoly nehézségek mutatkoztak, a nemzetiségi szakoktatás beindítása is késlekedett.

Az MNSZ II. kongresszusa úgy határozott, hogy a novemberi választásokon a romániai magyarságot az MNSZ képviseli, mintegy a romániai magyarok önálló pártjaként. Kurkóék elvetették azt a javaslatot, hogy az SZDP magyar szekciója, az EMGE, EMKE és a Magyar Kisgazdapárt külön listával induljon, mivel az csökkentené a parlamentbe jutás esélyeit. Az MNSZ nem csatlakozott a baloldali pártok év elején alakult blokkjához, de programját messzemenően helyeselte.

Az MNSZ vezetősége a kongresszus határozatait felterjesztette a kormányhoz, és megújuló javaslatokkal fordult az egyes minisztériumokhoz. A választási előkészületek során a nemzetiségi egyenjogúság érvényesítéséért küzdött a szervezet, s nem volt a nemzetiségi létnek olyan aspektusa, amelyet a vitákon ne érintettek volna. Kós Károly különösen a Székelyföldi Műgyetemet szorgalmazta, Takáts Lajos a külföldi állampolgárságú tanerők helyzetét, Berde Amál a magyar árvaházak sorsát feszegette. Mindezt akkor, amikor a magyarság nemzetközi presztízsvesztését Kurkó is kénytelen volt elismerni, s azt az országon belül is érezniük kellett. De még nem veszítették el bizalmukat, s remélték – Kurkó szavaival –, hogy „a történelem adta új keretek között is magyarok vagyunk és magyarok maradunk”.⁴⁰

³⁸ Világosság, 1946. július 3.

³⁹ Uo. 1946. június 30.

⁴⁰ Uo. 1946. augusztus 10.

A párizsi béketárgyalások visszhangja és az 1946-os választások

A romániai magyar lapok terjedelmes beszámolóí és a magyarság képviselői nyilvános megnyilatkozásaikban igyekeztek csillapítóan hatni a közvéleményre. Látszólag megnyugtatóan hatott az a tény is, hogy Hugh Seton-Watson és John S. Bennet felkereste Kolozsváron az MNSZ-t. Balogh Edgár kalauzolta őket, hogy meggyőződjenek a grozai nemzetiségi politika igaz voltáról.

A helyzetet, az MNSZ feladatát a vezető magyar személyiségek eltérően értékelték. Balogh Edgár az MNSZ reálpolitikáját nemzetmentő politikának nevezte, és abban látta az önálló magyar lista és a parlamenti képviselőlet jelentőségét, hogy a román parlamentben magyar szakemberek harcolnak majd az ország újjáépítéséért is és a magyarság jogaiért is.⁴¹ Bányai szerint a magyarság azért nem jutott a Csehszlovákiában élők sorsára, mert az MNSZ politikája bizalmat keltett a román demokrácia képviselőiben.⁴² Méliusz úgy látta, a romániai magyarság sorsa eldőlt, nemzetiségi kisebbségi létre kell berendezkednie. E lét alakulását, szerinte, három tényező dönti el: a román demokrácia győzelme, a romániai magyarság demokratikus irányú fejlődése, valamint Magyarország és Románia viszonya.⁴³

Gaál Gábor a választások fontosságát hangsúlyozta a magyarság szempontjából, mert az ország jövőjétől függ az ő megmaradása is.⁴⁴ Az RKP magyar képviselői közül Nagy István író kiemelte, a magyarság jövője nem veszett el azért, mert Párizsban a magyar kormány minden kérését elutasították,⁴⁵ Szenkovics Sándor pedig az egyetlen helyes megoldásnak tartotta a békekonferencia döntését,⁴⁶ és Gáll Ernő is azonosította magát a román béke delegáció állásfoglalásával.⁴⁷

A romániai magyarság felelős vezetői a jelent elfogadva a jövő megalapozására készültek. Politikájukat s az MNSZ tevékenységét sokan csupán „sérelni politiká”-nak tekintették. Ekkor a román baloldal ezt a sérelni politikát jogosnak tartotta, egy év múltán azonban már egy új magyar nacionalista politika jegyeit fedezte fel benne.

1946-ban Romániában és Magyarországon egyaránt a megbékélés, az együttélés szükségességét hangsúlyozták. Köpeczi Béla Budapesten megjelent tanulmánya a térség nacionalizmusának felszámolásában a kultúra, a szellemi élet feladatait jelölte meg: a román és magyar értelmiség közötti kapcsolat felvételét, folyóiratok és könyvek cseréjét, a Duna menti országok fiatal értelmiségeinek találkoztóját, diák- és ösztöndíjcsereit, Duna táji kutatóintézet felállítását.⁴⁸ Ez egybehangzott a grozai koncepcióval, Pavle Rucsinzki elképzelésével, amelyet ekkor fejtett ki a budapesti Magyar–Román és Magyar–Jugoszláv Társaságban „Válaszúton a Dunatáj” címmel.⁴⁹ Ő egyenesen a kulturális kapcsolatok elmélyítésétől várta a gazdasági és politikai együttműködés szorosabbá válását, végső soron egy föderatív államszervezet kialakulását. Ezt a szellemet tükrözte vissza a Romániai Magyar Írók Szövetsége 1946. szeptember 20-i kiáltványa is. Amikor Párizs után Erdély kétmillió csüggedésre hajlamos polgára megcsalottnak érzi magát – mondja a kiáltvány –, az a helyes magatartás, amely a fejlődést a két országban és a két ország közötti kapcsolatokban a demokrácia felé egyengeti. Kakassy Endre szerint az emberi magatartás Chartáját az íróknak kell kidolgozniuk.⁵⁰ Gaál Gábor megfogalmazásában „az írói közeledés teljes és igazi értelemben az együtt-, és egymás mellett élés kérdése, s mint ilyen, egyetemes romániai és egyetemes dunamedencei kérdés”.⁵¹

⁴¹ Népi Egység, 1946. szeptember 15.

⁴² Világosság, 1946. szeptember 19.

⁴³ Méliusz József: Párizs után. Cluj-Kolozsvár, Minerva, 1946, 3.

⁴⁴ Utunk, 1946. szeptember 14.

⁴⁵ Igazság, 1946. szeptember 2.

⁴⁶ Uo. 1946. szeptember 20.

⁴⁷ Uo. 1946. szeptember 9.

⁴⁸ Valóság, 1946. október 10. 5–53.

⁴⁹ Utunk, 1946. szeptember 14.

⁵⁰ Uo. 1946. szeptember 28.

⁵¹ Uo.

A választási hadjárat szellemét Groza határozta meg: „el vagyunk szánva, hogy a párizsi döntés után megkettőzzük azokat az erőfeszítéseket, amelyek arra irányulnak, hogy a magyar nép úgy érezze magát, mintha odahaza volna”⁵², és ígéretet tett arra, hogy a békeszerződések aláírása után megkötik a román–magyar vámuniót.

Az MNSZ Kolozsváron választási irodát rendezett be Balogh Edgár vezetésével. Az MNSZ vezetői Máramarosszigettől Orsováig, Biharpüspökittől Galacig járták az országot, hirdelve: „november 19-én az ország többi polgárával együtt Ti is az urnák elé járultok. Ezen a napon fogtok dönteni arról, hogy szabadságot vagy szolgaságot, jólétet vagy nyomort, jogegyenlőséget vagy elnyomást akartok-e magatoknak?”⁵³ Az MNSZ-re szavazni pedig annyit jelent majd, mint a jogegyenlőségre, a jogra, a békére és a szabadságra adni le a voksot. A választások a történelmi pártok vereségével és a baloldali győzelmével végződtek. A győzelemhez – a hazai és külföldi vélemények szerint is – a romániai magyarság a maga félmillió szavazatával döntő mértékben járult hozzá. Kurkóval együtt remélte, hogy míg az elmúlt két esztendőben a jogegyenlőségért folytatott harc „partizánharc” volt, a novemberi győzelem után a parlamentben már más feltételek között léphet fel. A bukaresti parlamentbe 29 magyar képviselő került be.⁵⁴ Csaknem valamennyi parlamenti bizottságba, így a közigazgatási, külügyi, mezőgazdasági és erdészeti, hadügyi és tengerészeti, közoktatásügyi, vallás- és népművelésügyi, pénzügyi, közlekedési, vasúti bizottságba, kereskedelmi, bányauyi, egészségügyi stb. bizottságba beválasztottak magyar képviselőket.

A választásokat követő napokban az MNSZ központi székháza Kolozsváron az MNSZ vezetősége és külföldi újságírók találkozóhelye volt. A L'Humanité, a New York Daily Worker, az Agerpress, a Pravda, az Izvesztyija, a Szabad Nép és a Scnteia munkatársait Méliusz vezette. (Ez lesz az egyik vádpont ellene 1949-ben.) Az újságírókat a grozai nemzetiségpolitika, az MNSZ múltja, a magyarság száma és jövője illető elgondolása érdekelte. Kurkó megismételte előtük is: „mi nem határokat akarunk tologatni, hanem ledönteni azokat, és (hogy) létrehozzuk a dunai államok szövetségét.”⁵⁵

1946. december 7-én, majd 12-én ismét Kurkó Gyárfás a képviselőház elé terjesztette a székelyudvarhelyi kongresszuson elfogadott nemzetiségi törvénytervezetet, kérve törvénybe iktatását. A trónbeszéd válaszfelirati vitájában ismételtén hangsúlyozta, hogy a magyarság szívből, lélekkel vállalja a rászó munkát az új társadalmi rendszer építésében, egyidejűleg azonban kérte a kormányt, iktassa törvénybe a magyarság egyenjogúságát, járuljon hozzá Székelyföld iparosításához. A nemzetiségi jogokra vonatkozó javaslat törvényerőre emelése azonban elmaradt s ez érthetően csalódást váltott ki a romániai magyarok demokratikus köreiben is.

A magyar politikusok szívesen idézték a román béke delegációt vezető Tătărescu mondását, miszerint az 1947-es év a román–magyar kapcsolatok terén a sikerek éve lesz. „Az év embere”, Kurkó Gyárfás rámutatott, hogy az 1946-os választások jelentős politikai sikereket hoztak az MNSZ-nek, az 1947-es év feladata a magyarságot képviselő szervezetek gazdasági megszilárdítása. Jól látta, gazdasági alap nélkül az önállóság csak látszatönállóság, tehát a „gazdasági létalapjaink ellen intézett támadás, népünk ellen intézett támadással egyenlő”.⁵⁶ Az önálló gazdasági intézményekhez tartozott a gazdatársadalmat összefogó EMGE, a két hitel- és fogyasztási szövetkezet, a „Szövetség” és a „Kaláka”, valamint a Horizont Részvénytársaság, amelyet az MNSZ vett át, továbbá a kolozsvári takarékpénztár és egyéb üzemek, társaságok.

Az MNSZ tevékenysége kezdettől fogva kiterjedt a gazdasági életre. A földreformmal kapcsolatban módosító javaslatot nyújtott be a kormánynak. 1946 februárjában Marosvásárhely adott otthont az 100 000 tagot és 1100 gazdakört összefogó EMGE-nek, áprilisban ugyancsak itt tartották meg a magyar szövetkezeti kongresszust. Ezen a felszólalók legtöbbször kifogásolta, hogy a magyar szövetkezetekre magasabb adókat vetnek ki, mint a románokra, hogy hitellel és áruval való ellátásuk elé állandóan akadályokat gördítenek. Egyhangúan ellenezték, hogy a magyar szövetkeze-

⁵² Világosság, 1946. október 22.

⁵³ Népi Egység, 1946. november 19. Különkiadás.

⁵⁴ Uo. 1946. november 22.

⁵⁵ Világosság, 1946. december 2.

⁵⁶ Népi Egység, 1947. január 10.

teket beolvasszák a románokba, önállóságuk megtartását és egyenlő bánásmódot kívántak.⁵⁷ A szövetségi kongresszus csakúgy, mint az MNSZ gazdasági szakosztálya, ki akarta terjeszteni a szakiskolai hálózatot, és olyan súlyos gondokra is megoldást kért, mint az elhanyagolt magyar egészségügy, a magyar vidékeknek magyar egészségügyi személyzettel való ellátása. Végezetül sajátos csúcsszervezetként megalakította a kongresszus a Romániai Magyar Gazdasági Tanácsot (MGT), amely elé rögtön felterjesztette a közeljövő programját: a Székelyföld iparosítása, Székelyföldi Bányászati Kutató Társaság felállítás, a magyar bányászati szakemberek képzése, a fakitermelés és értékesítés, a Csiki Magánjavak, a háziipar, a gyümölcsstermelés gondjainak megoldása.⁵⁸ Mindezek már felmerültek az MNSZ második kongresszusán is, majd a júliusban ülésező Gazdasági Tanácsban kiegészítve az iparosításra, a papírgyártásra és a székelyföldi vasúti hálózat kiépítésére vonatkozó javaslatokkal.

Az a program, amelyet az 1947-es esztendőre a kormány és a kommunista párt meghirdetett, hogy ti. ez év a gazdasági stabilitásban fordulatot hoz, reménységgel töltötte el a magyar gazdasági élet képviselőit is. Az államosítás, a pénzreform megszilárdítása, a tervgazdálkodás bevezetése, az árak és fizetések egyensúlyának megközelítése révén valóban sikereket értek el. Az MNSZ 1947. január 10-i végrehajtó bizottsági ülése a kibontakozó nagy gazdasági programban való részvétel mellett foglalt állást. A gazdasági szakemberek úgy látták, az államnak fokoznia kell a mezőgazdaság gépekkel és vetőmaggal való ellátottságát, különösen az 1946-os aszály után, amelyen csak némileg enyhített a Petőfi Alapból kiutalt segély. Általános tiltakozást váltott ki a Román Szövetségi Központ 1946. végi rendelete, mely szerint azokat a szervezeteket, amelyek nem emelik fel alapítójukat, felszámolják. E rendeletre hivatkozva 1947. január végén meg is szüntették a 800 tagú Csiki Erdőgazdasági Szövetkezetet. Groza és Zăroni földművelésügyi miniszter erre és sok más hasonló panaszra orvoslást ígért, a Román Szövetkezet elnöke azonban nem. A magyar kongresszuson 1947. áprilisában Marosvásárhelyen Korparich Ede már arról számolt be, hogy a Szövetséghez tartozó 546 szövetkezetből 57-et beolvastottak a román szövetkezetekbe.

1946 elején kétévi huzavona után, visszaszámraztatták a Csiki Magánjavakat a volt székely határfőrezred leszármazottainak. Ebből az alkalmából áprilisban a székely közbirtokosságot képviselő 300 küldött Csikszeredán tartotta első országos kongresszusát. A résztvevők egy sor javaslattal készültek a visszakapott javak hasznosítására (fakitermelés korszerűsítése, fafeldolgozó üzemek létesítése, Székelyudvarhelyt Csikkal összekötő vasútvonal kiépítése). Mielőtt azonban az egykori tulajdonosok az erdők, földek, legelők műveléséhez hozzákezdhetek volna, a Csiki Magánjavakat állami üzem vette kezelésbe.

A magyar gazdasági intézmények sorsában 1947. júliusában állt be a fordulat. A két magyar szövetségi központot, a Kalákát és a Szövetséget ekkor olvasztották be a román szövetségi központba, önállóságuk teljesen megszűnt. Ezt nem ellensúlyozta, hogy néhány magyar szakembert bevásztottak a Román Szövetségi Központba és a Mezőgazdasági Minisztériumba. Az MNSZ vezetőségének az az elképzelése, hogy a gazdasági önállóság megerősítésével a szervezet is szilárdabb lesz, megdőlt. Mindez egy olyan folyamat része volt, amelyről sokan, így Kurkó sem akart tudomást venni. Kurkó még az MNSZ III. Kongresszusát előkészítő üléseken is napirenden tartotta a gazdasági önállóság kérdését, úgy érvelve, hogy az ország nehéz körülményei között minden jó szakemberre szükség van, s ezért nem szabad hozzányúlni az európai színvonalú magyar szövetségi mozgalomhoz sem. Végül is ez a felfogása adott alkalmat leváltására: Vasile Luca, az RKP nemzetiségi ügyekkel foglalkozó referense ahhoz a feltételhez kötötte Kurkónak az MNSZ élén való megmaradását, ha lemond a magyar gazdasági szervezetek önállóságáról.

Kurkó és az MNSZ illúzióit táplálták Grozának a szomszédos országokban tett 1947-es látogatásai, melyeket budapesti útja vezetett be. Groza azt ígérte, a Magyarországgal, Jugoszláviával és Bulgáriával kialakított gazdasági és kulturális együttműködés, az azt szentesítő együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződések a gazdasági egység, a vámunió és a politikai szövetségi rendszer felé vezetnek.⁵⁹

⁵⁷ Falvak Népe, 1946. április 21.

⁵⁸ Uo. 1946. június 2.

⁵⁹ Népi Egység, 1944. november 11., Népszava, 1945. május 20., Köztársaság, 1946. június 23.

A Groza vezette közel száz fős delegáció 1947. május 1-én érkezett Budapestre. Itt a kormány szintű tárgyalásokon túl magyar–román író, orvos, történész, mérnök és újságíró találkozársra is sor került. A budapesti közönségnek alkalma volt román könyv- és képzőművészeti, valamint háziipari kiállítást megtekinteni, román zenét és színdarabot mutattak be, kiállították a MADOSZ sajtótermékeit és erdélyi magyar könyvritkaságokat is. Mihályfi Ernő tájékoztatásügyi miniszter, Ortutay Gyula és mások jelenlétében felavatták a Mocsáry Lajos Kollégiumot, amely a diákokon kívül a jövőben hivatva volt fogadni a két nép közeledését a kultúra közvetítésével szolgáló tudósokat, művészeket és politikusokat. Nyilatkozatok, rádióbeszéd, interjú hangzottak el arról, hogy a két nép történetében lezárult a nacionalizmus korszaka, és a kulturális kapcsolatok rendezése csak kezdő akkordja lesz a politikai és gazdasági együttműködésnek. Mindkét fél még sokáig a „budapesti napok”^{6 0} bővületében élt. Egyhangú volt a vélemény, hogy Erdély nem elválasztó, hanem híd lesz Budapest és Bukarest között. Emil Isac író, Ady Endre barátja szerint „több előrelépés történt a megbékélés útján a hét nap alatt, mintha 700 év telt volna el”.^{6 1}

Groza a szomszédos országokban tett látogatásai során mindig a budapesti tárgyalások tanulságaira hivatkozott. Az Ekésfront augusztusi ülésén azt mondta: „Mind Budapesten, mind Szófiában, mind Belgrádban véglegesen felszámoltuk a múlt emlékeit, és mély, őszinte barátságot valószínűsítettünk meg, sőt ennél többet: testvéri együttműködést népeink között.”^{6 2} Szeptember elején a prágai román–csehszlovák kormány szintű megbeszélés alkalmával, valamint Pöstyénben rosszállással vette tudomásul a két ország eltérő nemzetiségpolitikai gyakorlatát – írta a Szabad Nép nyomán a Világosság –, „és hangsúlyozta, hogy a romániai magyar kisebbség élvezi mindazokat a jogokat, amelyeket a román demokraták saját állampolgáraiknak nyújtanak. Rámutatott, hogy Romániában a magyaroknak egyetemeik vannak, és a romániai magyarságnak autonóm politikai szervezete van”.^{6 3}

Groza budapesti látogatásának egyetlen szépséghibája az volt, hogy a még az elutazás előtt néhány nappal is ígért vámunió bejelentése, melyet felkérésére az MNSZ szakemberei részletesen kidolgoztak, elmaradt. A beavatottak ezt összefüggésbe hozták Truman amerikai elnök március 12-i a kongresszushoz intézett üzenetével. A hidegháború megkezdődött, a világ két táborra szakadt. Ennek rövidesen láthatóak lettek a következményei a népi demokratikus országok belpolitikai életében, s a belpolitika egyik fontos, igen érzékeny területén, a nemzetiségi politikában.

A nemzetiségi politika új útjai

Vasile Luca „A romániai magyarság útja” c. cikkét, amely az RKP magyar nyelvű napilapjában, az Igazságban jelent meg 1947. május 22-én, a balratolódás megindulása, az MNSZ elleni támadás határkövének lehet tekinteni. Amikor 1946. június 18–20-án Lucretiu Pătrășcanu revizionizmussal vádolta a romániai magyarság egészét, kijelentve „először román vagyok, s csak utána internacionalista”, álláspontja még kirívó volt, és az RKP vezetősége nyilvánosan megróttá. Vasile Luca cikke viszont már a párt többségének véleményét tolmácsolta. A cikk szerint az MNSZ és a magyarság önállósági törekvése nem más, mint elzárkózás Románia többi nemzetétől, „az alulról jövő népi egység” hamis illúzió, sőt azt jelenti, hogy közösséget vállalnak a magyar reakció képviselőivel. Luca már 1946-ban is azt hangoztatta, ha a magyarság nem ismeri fel ezt, akkor „a romániai magyarság útja eltér a román nép politikai, kulturális életétől és harcától, akkor az elszigetelődés végzetes veszedelembé döntheti”.

A cikk adta meg a jelt a különböző magyar szervezetekben tevékenykedő polgári-értelmiségi szakemberek elleni támadásra, de nem előzmény nélkül. A magyarországi eseményeket (Kovács Béla letartóztatása, a Magyar Közösség tagjai elleni vád, a Kisgazdapárt elleni támadás) rendszerint létező

^{6 0} Erdély, 1947. május 7.

^{6 1} Utunk, 1947. május 24.

^{6 2} Világosság, 1947. augusztus 9., Frontul Plugarilor, 1947. június 2.

^{6 3} Világosság, 1947. szeptember 6.

vagy feltételezett erdélyi szálak feltárása követte. A Luca-cikket követően s kezdetben megelégedtek a kipellengérezéssel, majd a leváltás, az internálás következett. (1955-ben és 1968-ban az MNSZ bebörtönzött vezetőivel együtt rehabilitálták a polgári-értelmiségi szakembereket.)

A magyarság vezetői – súlyos helyzetükben – elfogadták a magyar reakció óriásira növelt veszedelmének rémképét: a polgári értelmiségiek félreállítását: kisebb részük meggyőződésből, elenyésző hányaduk a hatalomból való kieséstől félve, nagyobb részük azért, mert az útitársak feláldozása árán látta lehetségesnek menteni, ami menthető.

Ezt tükrözte az MNSZ Központi Végrehajtó Bizottsága 1947. május 30.–június 2. között Bukarestben hozott határozata is, amely a romániai magyarság érdekét abban látta, hogy a román demokrácia és különösen az RKP oldalán harcoljon tovább, mert a nemzetiségi egyenjogúságuk kiteljesedéséért küzdve egyedül arra támaszkodhatnak. A határozat szembezállt a romániai magyar reakció provokatív magatartásával, amelyre a román reakció a sovinizmus szításával felelt. Mivel az MNSZ megítélése szerint „bármilyen politikai, közművelődési vagy gazdasági elzárkózás a román haladó demokrácia törekvéseitől csak belső népi erőink elsorvasztására, harci erejének gyöngítésére és a demokratikus központosítás gátlására vezet”, maga is szükségesnek látja az „éberség fokozását”, szervezeteiben az erélyes tisztogatást. A határozat ugyanakkor a leghatározottabban tiltakozott „az imperialista célok érdekében folytatott szovjetellenes élű dunavölgyi blokkpolitika ellen”.⁶⁴

1947. július 17–18-ra Kolozsvárra hívták össze az MNSZ elnökei és titkárait. Az ülést a beteg Kurkó távollétében kellett megtartani. Itt a gazdasági elzárkózás helytelenségét emelték ki, és az RKP-vel történő kapcsolatok szorosabbá tétele mellett szavaztak. Mindennaposak lettek a kirohanások a „megtorpanó útitársak”-kal szemben, egyre több panasz hangzott el az egyház képviselői, köztük Márton Áron ellen, jöllehet az 1946-os választások alkalmával híveit az MNSZ támogatására szólította fel. Egyre gyakrabban tették meg felelőssé a kulákokat a gazdasági nehézségek miatt, az MNSZ aktivistáinak pedig az adózás és a beszolgáltatások szükségességéről kellett meggyőzniük az embereket.

Az MNSZ propagandája a III. kongresszust megelőzően is az elért sikereket emelte ki, noha azok részlegesek voltak, komoly eredményt csak az oktatásban tudtak elérni. A Groza-kormány részben Czikó Nándornak, a MADOSZ volt bukaresti vezető személyiségének szorgalmazására, a moldvai csángó-vidéken közel 80 elemi iskolát nyitottak meg, illetve több tucat moldvai csángó diák folytathatta a tanulmányait erdélyi közép- és szakiskolákban, valamint kollégiumokban, történetük során először anyanyelvükön, vagyis magyarul. 1947 szeptemberében magyar körorvosokat neveztek ki Székelyföldre, több szakiskola nyitotta meg kapuit Nagyváradon, Székely-Udvarhelyen, Csik-somlyón, Zilahon, Szatmáron, Tordán, bár ezek több helyen a megszüntetett felekezeti gimnáziumokból alakultak. Népi kollégiumokat avattak Kolozsváron, Aradon, Krasznán, Marosvásárhelyen, Temesváron. Nagyváradon, Tordán 1947-ben az előző évhez viszonyítva 110-zel több elemi és 45-tel több középiskolában volt magyar a tanítás nyelve, Czikó október végi parlamenti beszédében is erre helyezte a hangsúlyt, hozzátéve, hogy a Nemzetiségi Statútumban lefektetett alapelveknek megfelelően a közigazgatás igazságszolgáltatás területén a nemzetiségek nyelvhasználata nem szenved csorbát, kulturális intézményeik állami támogatásban részesülnek. E kétségtelenül fontos és jelentős tények mellett, illetve azokkal szemben azonban ott állt az is, hogy a magyarság, mely az ország népességének 12%-át tette ki, az állam, a közigazgatás intézményeiben jóval eme arány alatt, csupán 3–4%-ban jutott képviselőhöz, hiába emelt szót ez ellen az MNSZ III. Temesvárott 1947. november 21–23. között tartott kongresszusa.

A kongresszust követően, 1947. november végén jelent meg a nyilvánosság előtt egyre többet szereplő Kacsó Sándor „Nemzetiségi feladatok és lehetőségek” c. cikke a Világosságban. Ez inkább a nemzetiségi politika új útjai címet érdemelné. Mondanivalója ui. az volt, hogy a magyarságnak minden energiáját, tehetségét az országos jelentőségű kérdések, a gazdasági-társadalmi fejlődést szolgáló általános feladatoknak kell szentelnie, amelyek mögött a második sorba szorulnak a nemzetiségi problémák. Ezzel szemben Kurkó véleménye az volt, hogy egyiket sem lehet a másik rovására előtérbe helyezni.⁶⁵ Bányai László a marosvásárhelyi november eleji vezetőségi ülésen megnyug-

⁶⁴ Falvak Népe, 1947. június 15.

⁶⁵ Világosság, 1947. október 27.

tatásul kifejtette, hogy az MNSZ-re szükség van, az beleilleszkedik a kommunista párt szövetségi politikájába. Ekkor hivatalosan már elkönyvelték az RKP és SZDP egyesülését, Román Munkáspárt néven.⁶⁶ Az MNSZ lapjai is teret adtak a Román Munkapárt programjának s az ehhez való alkalmazkodás az MNSZ 1948-ra szóló munkatervében is nyilvánvaló: a nehézipar fejlesztése, a hadsereg erősítése, a termelés mennyiségi növekedése kiemelten szerepel benne. A Világosság a kommunista párt programjából kiemelte: „Az Egységes Munkáspárt minden erejével támogatni fogja a román nép és az együttélő népek kulturális, tudományos, művelődési fejlődését, a következő alapon: külső jellegét tekintve nemzeti, és belső tartalmát nézve demokratikus.”⁶⁷

Ilyen előzmények után nyílt meg az MNSZ III. kongresszusa Temesvárott 1947. november 21-én. Vendégei között volt Dinnyés Lajos, Molnár Erik, Ortutay Gyula, Marosán György, Révai József, akik a román–magyar kulturális egyezmény aláírására, az országos Ady-emlékünnepekre érkeztek Romániába, de megjelent a kongresszuson Groza miniszterelnök és Vasile Luca is. A román rádió a nyitás napján reggeli adásban tudósított a kongresszusról, amely a romániai magyarságot érintő kérdéseket a román demokrácia fejlődése szempontjából tárgyalta. A viták, mint mindig, a háttérben, nem a nagy nyilvánosság előtt zajlottak, és csak emlékiratok, későbbi perek vallomásaiból táruul fel egyik vagy másik momentum. Kurkó Gyárfás beszédében az országban és a szervezetben folyó szükségszerű tisztulási, tisztogatósi folyamatot emelte ki. Arra, hogy annak szükségszerű voltával valóban egyetértett, túlzásaival kezdetben nyilvánosan, később a szűkre korlátozott lehetőségek között is szembeszállt, itt semmi jel nem mutatott. Nem derült ki, hogy Kacsó Sándor csak Petru Groza több héten át tartó hosszas rábeszélésére volt hajlandó elfogadni az elnöki posztot az MNSZ élén, hogy a leváltott Kurkó helyébe lépjen. Takáts Lajos, akinek nemzetiségi miniszterré történő kinevezését Groza itt jelentette be, elítélte az MNSZ régi sérelmi politikáját, és a magyar egységet hamis illúzióknak nevezte. Balogh Edgár szerint a nemzetiségi egyenjogúság a demokrácia függvénye, és szükségtelennek tartotta, hogy a jogegyenlőséget nemzetközi, ún. kisebbségi szerződésekkel garantálják. Elhangzottak természetesen a mindenkit foglalkoztató és már több ízben napirenden való kérdések, mint a Székelyföld iparosítása, a szakiskolák hiánya, a színházak súlyos anyagi gondja.

A kongresszus határozata leszögezte, a magyarság aggodalommal tekint a nyugat-európai háborús készülődésre, amire a népi demokratikus országok meg kell adják a méltó választ. Megállapította, a kongresszus időben egybeesik „azzal a nagy horderejű ténnyel, hogy demokráciánk és nemzetiségi jogaink legszilárdabb alapja, a munkásosztály, hozzájárult az egységes munkáspártnak, a munkásosztály egységes vezérkarának megteremtéséhez. Egyúttal kudarcba fullasztja az imperializmus szocialista álarcában jelentkező ügynökeinek, a demokrácia ezen egységbontóinak minden mesterkedéseit”.⁶⁸

A kongresszust követően új garnitúra került az MNSZ élére, mindannyian az egykori dél-erdélyi csoport tagjai: Kacsó Sándor elnök, Bányai László és Juhász Lajos alelnökök, Kurkó Gyárfás, Takáts Lajos, Csákány Béla, Révy Ilus, Czíko Nándor a politikai bizottság tagjai. November 28–29-én Bukarestben összeült a személyi összetételében megváltozott Végrehajtó Bizottság, amelynek az MNSZ új irányvonalát kellett megvalósítani.

Nagy jelentősége volt annak, hogy 1947-ben kibővítették a Nemzetiségi Minisztériumot. Ez mint önálló közjogi személy, véleményező és tanácsadó testületként működött, külön költségvetéssel, s három feladatkört töltött be: 1. a nemzetiségek egymás közötti kapcsolatainak, valamint a románok és a nemzetiségek kapcsolatainak befolyásolása, 2. tanulmányok készítése a nemzetiségek aktuális helyzetéről, 3. a nemzetiségek múltjának kutatása, demográfiai helyzetük, intézményeik tanulmányozása.

A Nemzetiségi Minisztériumban öt osztály működött, amelyek feladata: 1. általános nemzeti-ségi kérdés, különös tekintettel az érvényben levő egyezményekre és szerződésekre, 2. a román–magyar kapcsolatok, 3. a román–szász kapcsolatok, 4. a többi nemzetiséggel foglalkozó osztály a nemzetiségi referensekkel, 5. dokumentációs osztály a sajtó stb. anyag gyűjtésére.

⁶⁶ Uo. 1947. november 8.

⁶⁷ Uo. 1947. november 16.

⁶⁸ Világosság, 1947. november 23., Románia magyarsága a békéért és a népi demokráciáért. A Temesvári országos nagygyűlés beszámolója, Kolozsvár, MNSZ Központi Intéző Bizottság, 1947.

A kommunista pártban is működött nemzetiségi bizottság, élén 1945–46-ban Simó Gyula állt, tanácsadói: Bogdán Josif (Salamon József), Ardeleanu Györgyi, Godlberger Nicolae voltak. Ezenkívül Teohari Georgescu, a belügyminiszter foglalkozott a nemzetiségi problémákkal, az ő tanácsadója volt Czíkó Nándor, aki már 1944-ben betöltötte ezt a funkciót. Vasile Luca sok más egyéb funkciója mellett – pénzügyminiszter stb. – az RKP és az MNSZ összekötője volt 1947-ig, amikor is Miron Constantinescu vette át tőle ezt a szerepet. Ő volt egészen a 60-as évek elejéig a párt nemzetiségi tanácsadója.⁶⁹

Az MNSZ 1948. január 1-től Bukarestbe költözött. Ezt a tagság többsége úgy ítélte meg, ekkor vette kezdetét az eltávolodás a magyarság tömegeitől. A Végrehajtó Bizottsági ülésen újabb népi kollégiumokat, államilag irányított gazdatanfolyamokat helyeztek kilátásba. Országos 48-as Bizottság alakult a centenáriumi évforduló méltó megünneplésére. A román képviselőházban február 17-én ratifikálták a román–magyar kölcsönös barátsági szerződést, amelyet január végén Groza írt alá Budapesten. Ezen még jelen volt Lucretiu Pătrășcanu is, de a hónap végén a Román Munkáspárt kongresszusán – Rajk László utazott erre magyar küldöttség élén – már nem vett részt. Ezekben a napokban közölték, hogy az MNSZ az új választásokon a Népi Demokratikus Arcvonal keretében indul, és így az ország lakói első ízben járulnak teljes testvéri közösségében az urnák elé.

Az 1948. évi választásokon 39 magyar képviselő került be a parlamentbe, tízzel több, mint 1946-ban. A nemzetgyűlési titkárság tagja lett Koszty G. István, Czíkó Nándort alelnökké nevezték ki.⁷⁰ A parlamenti csoportokban, a minisztériumokban, intézményekben is jelentős pozíciókat töltöttek be a magyarok – Csákány Béla pl. a Román Nemzeti Bank egyik vezetője lett. Az új alkotmányt előkészítő munkálatok idején Takáts Lajos nemzetiségi miniszter ama meggyőződését fejezte ki, hogy szigorúan alkalmazni fogják a nemzetiségek jogegyenlőségét, Vasile Luca azt ígérte: az anyanyelvű oktatást a számaránytól függetlenül biztosítani fogják. Valóban, az új alkotmány 24. pontja kimondta az anyanyelvi oktatás minden fokon való szabadságát, továbbá a nemzetiségek nyelvének használatát a közigazgatásban, igazságszolgáltatásban, nemzetiségi, vagy olyan tisztviselők kinevezését, akik ismerik a nemzetiségek nyelvét. Ahol a lakosság 30%-át a nemzetiségek teszik ki, vagy számuk az öteztet meghaladja, az utcaneveket, helyneveket az illető nemzetiség nyelvén is használni kell, és számarányuknak megfelelően kell betölteni a közhivatalokat.⁷¹

Ami a nemzetiségi oktatás helyzetét illeti, kiemelkedő eredmény, hogy az 1948–49-es tanéven nemcsak 2089 elemi és óvoda, 145 középfokú – ebből 57 műszaki és szakiskola –, 4 felsőoktatási és 41 szakoktatási intézményben folyt az oktatás magyar nyelven, de német, jiddis, ukrán, orosz, cseh, szlovák, délszláv, bolgár, lengyel, görög, örmény, török, tatár, albán, cigány nyelvű elemi és középiskolák is működtek.⁷²

Július 9–11 között tartotta Kolozsváron az MNSZ Végrehajtó Bizottsági ülését, amely a jugoszláviai események tanulságaival foglalkozott, Kacsó Sándor országos elnök azt hangsúlyozta, az MNSZ nem feleltheti el, hogy a nemzetiségi kérdés élharcosa a kommunista párt. A július 23–25-i csikszeredai intézőbizottsági ülésen Bányai László szigorú önkritikát gyakorolt, mivel az MNSZ eddigi politikai tevékenységében kevés figyelmet szentelt az osztályharcnak. Itt már voltak olyan hangok is, hogy mivel a Román Népköztársaság állama nemzetiségi különbségre való tekintet nélkül az összes dolgozók állama, szükségtelen az MNSZ közvetítő szerepe.

Az MNSZ IV. és egyben utolsó kongresszusa 1948 decemberében a kívánalmaknak megfelelően az osztályharc jegyében folyt. Az új szervezeti szabályzat is ezt a szellemet tükrözte, amennyiben a politikai nevelésre, az imperializmus elleni harcra, a magyar nacionalizmus és sovinizmus leleplezé-

⁶⁹ 1949-től a Nemzetiségi Minisztérium az Együttélő Nemzetiségek problémáival foglalkozó Államtitkárság, nevet vette fel. 1954-től a nemzetiségekkel kapcsolatos minden kérdés a Román Kommunista Párt Központi Bizottságához tartozott, közelebbről Fazekas János 3–4 emberből álló osztályához.

⁷⁰ Világosság, 1948. április 7.

⁷¹ Uo. 1948. április 15.

⁷² Világosság, 1948. szeptember 14., A nemzetiségi kérdés megoldása a demokratikus Román Népköztársaságban. Bukarest, Román Kultúrkapcsolatok Intézete 1949.

sére tette a hangsúlyt, a jogegyenlőség gyakorlati alkalmazása mindössze egy pontban szerepelt.⁷³ Bár az MNSZ addig is kivette a részét a kulákok, a reakció képviselői stb. elleni harcból, ezt nem tartotta elégségesnek.⁷⁴ A kongresszus határozata az ország valamennyi nemzetiségét szigorú bírálatban részesítette: a magyarokat a nacionalizmus, a zsidóságot a cionizmus, a németeket a hitlerizmus, a jugoszlávokat a titoizmus, az oroszokat és ukránokat a köztük levő kulákok miatt. Harcra szólított a Vatikán ügynökei, az imperializmus, a kulákság, a nacionalizmus, a nemzeti elzárkózás ellen. (A párttagság felülvizsgálása során 1949–1953 között 300 000 embert zártak ki a KMP-ből).

A szocialista táboron belüli ellentétek, majd a szakítás változást hozott az MNSZ életében is. 1949 novemberében letartóztatták Kurkó Gyárfást, Márton Áront, Szász Pált, Venczel Józsefet. A vád ellenük: nacionalizmus, kapcsolat Rajk Lászlóval, összeesküvés, a béketárgyalások befolyásolása. December elején került börtönbe Balogh Edgár, Csögör Lajos, Jordáky Lajos, majd Demeter János. Az ellenük felsorakoztatott vád kiegészült azzal, hogy a Békepárt és az Erdélyi Párt tárgyalásai 1944 májusa és augusztusa között nem a háborúellenes népfrontmozgalom megteremtését szolgálták, hanem Észak-Erdélynek Magyarországhoz csatolását. Méliusz Józsefet mint náci ügynököt és az Intelligence Service ügynökét zárták be. Az MNSZ vezetőségének java része tehát börtönben volt és csak 1955-ben szabadult, illetve Kurkó csupán az 1964-es amnesztia idején, másokat (Kacsó, Takáts, Csákány) vidékre helyeztek egyetemi tanárnak. Lényegében csak a volt temesvári csoport, Bányai, Révy, Juhász és a Czikó fivérek képviselték a szervezetet.

1953-ban a román kommunista párt a nemzetiségi kérdést megoldottnak nyilvánította, és szükségtelenné ítélte a magyar, német, zsidó stb. szövetségek létét. Így az MNSZ-t egy práthatározat után feloszlatták.

⁷³ Világosság, 1948. december 10.

⁷⁴ Uo. 1949. december 17.